

విషాద తిమ్మరుసు నాటకము

‘నాట్య కవితా కళానిధి’

విద్యాన్ దర్భా వేంకటకృష్ణమూర్తి, ఎం. ఏ.

ఆంధ్రశాఖాధ్యక్షుడు

వేంకటగిరిరాజకళాశాల

నెల్లూరు

1956

First Edition 1946
Second (Revised) Edition....1956

అంకితము

సీ. అల్ల పాలావజ్జిలాన్వయంబున నొక్క
 యతి వరంబున నెవం డవతరించె,
 బాండితీగరిమ నుద్దండుడౌ నాగేశు
 నన్నిధిం దరిచె శాస్త్రంబు లెవడు,
 బావ గంగాధరున్ సేవించి యేవాడు
 నేరిచెన్ వేదాంతసార మెల్ల,
 వాణి యెవ్వని జిహ్వనె నిల్చి పలికించె
 సంస్కృతాంధ్రాఖండసరసకవిత,
 ఏవాని యాంగ్లభాషావైదుషిం గాంచి
 తెల్లబోయిరి యల్ల తెల్లదొరలె,
 ఏవాని మేధాప్రభావ మీక్షించి ధీ
 మంతు లెందఱూ పదాక్రాంతు లైరి,
 గంగాప్రవాహంబుగాఁ దత్త్వ మనిశంబు
 బోధించె యతులు నుప్పొంగ నెవడు,
 వైద్యంబునం దంతవాడు లేనేలేఁ డ
 టంచు విఖ్యాతి నార్జించె నెవడు,

తే. ఆతఁ డప్రతిమప్రతిభాభినుతుఁడు
 భోగయోగాన్నితుఁడు నాగభూషణుండు
 సారసారస్వతోపదేశకుఁడు నాదు
 మేనమామకు నిది కృతిగా నొనర్తు.

తొలి పలుకు

—o—

అదినందియు నాకు మోదాంతనాటకములను రచించుటయందును, అందు నటించుటయందును అభిరుచి మెండు. 1939 సం॥ వలకు నల్లై జరిగెను. కొందఱు మిమ్ముల ప్రోత్సాహమున-1939 సం॥లో “అనార్కలి” అను ఖేదాంతనాటకమును రచించి ప్రదర్శించినపుడు పెద్ద అగు ప్రేక్షకులు మిక్కిలి ప్రశంసించిరి.

నాట్యకళాకోవిదులు కార్యేటిసంస్థానాధిపతులు నగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ కుమార స్వామిరాజావారి యాహ్వానముపై వారి సంస్థానమందలి నాటకశాలయందు 1942 సం॥ జూన్ నెలలో మా “శ్రీకృష్ణనాట్యకళామండలి” తో మద్రచిత మోదాంతనాటకముతోపాటు “అనార్కలి” ని ప్రదర్శించినపుడు శ్రీ రాజా వారును ఈ ఖేదాంతనాటకమునే యతిమాత్రముగా నభినందించిరి, మోదాంత ముగా నా రచించిన యప్పటి “శ్రీకృష్ణరాయవిజయము” ను ఈ “విషాది తిమ్మరుసు”గా రూపొందించుటకు నన్ను ప్రేరేపించిది శ్రీరాజావారి నాటి ప్రశంసయే.

1942 సం॥ జూన్ మాసాంతమునకే యీ నాటకమును రచించియు, దక్షుర్వర్ణరచితనాటకములకుం జూతే డీనికిని మద్రచావకాళము లభింపమింటేసి నాలుగు వత్సరము లూరకుండి, 1946 సం॥లో డీని నెట్లో ప్రకటింపఁ గలిగెతిని. వాటినుండియు ఈ నాటకము ఆయానాటకసంఘములవారిచే బలుతావులఁ బ్రదర్శింపఁబడి ప్రజల యాదరమునకుఁ బాత్ర మై, నేటికి ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పాత్రగ్రంథస్థిర్థాయకమండలివారి యామోదమున ద్వితీయముద్రణభాగ్యము నందఁ గలిగినది. ఇందుకు వారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను. ఈ రెండవ కూర్పునందుఁ గొన్ని మార్పులును జేర్పులును గావింపఁబడినవి.

చారిత్రకమగు నిందలి యతివృత్తమున రాధారములు :-

- (1) రాయల కొలువునందలి “నన్నీళ్” అను పోర్చుగీసుచరిత్రకారుని వాఙ్మలు.
- (2) కుమారభూర్షటి “శ్రీకృష్ణరాయవిజయము”.
- (3) శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారి “హిందూ దేశికకథాసంగ్రహము - మహమ్మదీయయుగము”.
- (4) శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి “కవిజీవితములు”.
- (5) శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి “తిమ్మరుసు”.

ఔచిత్యపోషణమునకై నాటకీయముగా నాయనర్చిన కల్పన బంధుగొన్ని గలవు. అందు ముఖ్యమైనవి:-

(1) రాయల క.మారుని పేరు “తిరుమలరాయలు” అన్నది “రంగరాయలు”గా మార్చుట.

(2) రాయలు తన యాత్రేండ్లకుమారునకే ఓట్టాభిషేకముఁ జేయ సంకల్పించుటకుఁ గారణములను గల్పించుట.

(3) రాయల క.మారుని మృతికిఁ గారకుడగు పాత్రను సృజించుట.

(4) అప్పాజియెడల రాయలకు అనుమాన మంకురించి బలపడుటకుఁ దగిన సంఘటనములను గల్పించుట.

(5) అప్పాజివట్లఁ జూపిన యవినీతివలన రాయలకుఁ గళంకము గలుగకుండఁ దగు నన్ని వేశములను నిర్మించుట.

(6) గజపతికి రాయలకును వియ్యమును నెఱపి, తైవవైష్ణవమతసామరస్యమును నెలకొల్పఁ జాలిన స్ఫూర్తిని యద్వైతతత్త్వప్రభావమును బ్రకటించుట.

(7) నాయకానాయకుల యన్యోన్యానురాగమునకు రుక్మిణీ-కృష్ణుల అనురాగములతోడ సామ్యమును సూచించుట - మున్నగునవి.

అర్థవై శద్యమునకును, నటుల హాసరద్యమునకును అందందు గద్యపద్యములలో వినంధి పాటించితిని.

పెద్దొండ్లు. నాటక గీత నాటక రచనానానాభవములఁ బురస్కరించుట ని సేయ యాంధ్రరంగమున కనుట అముగా నారచించిన యీ నాటకము సమృద్ధయలగు విమర్శకులయు, సమర్థులగు నటులయు ఆదరామోదములను బడయఁ గలుగు నని విశ్వసించుచున్నాను.

ఇట్లు
సుధీ వి శే యుఁ డు

ద ర్పా వేంకట కృష్ణ మూర్తి.

నెల్లూరు
12-4-1956

హెచ్చరిక

నా లిఖితపూర్వకముగు అనుమతి లేక యెవ్వరైనను ఈ నాటకమునందలి కథారల్పన (Plot) గాని పద్యములు గాని గేయములు గాని గద్యముగాని తద్భాగములు గాని యుపయోగించుకొన్నను, టాకీ కిచ్చినను, గ్రామఫోనురికార్డుల కిచ్చినను, ఇతరభాషలలోనికి తర్జుమా చేసినను, నాటకమును బ్రదర్శించినను, చట్టము ప్రచారము చర్య తీసికొనఁబడును,

రచయిత.

ఈ నాటకమునందలి పాత్రలు

1. కృష్ణ దేవరాయలు	...	ఆంధ్రకర్ణాటాధీశ్వరుడు
2. తిమ్మచను	...	రాయల ప్రధానమంత్రి
3. రంగరాయలు	...	రాయల కుమారుడు
4. కామానాయకుడు	...	రాయల రాయగారి
5. పేరిశాస్త్రి	...	జ్యోస్యుడు
6. రామావధానులు	...	పండితుడు
7. భద్రుడు	...	రాయల చారుడు
8. ప్రతాపరుద్రగజపతి	...	ఉత్కలదేశాధీశ్వరుడు
9. వీరభద్రగజపతి	...	ప్రతాపరుద్రుని కుమారుడు
10. ఈశ్వరభట్ట	...	ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి
11. మురహారుడు	...	వీరభద్రుని అంతరంగమిత్రుడు
12. భటుడు		
13. అన్నపూర్ణ	...	ప్రతాపరుద్రుని పుత్రిక
14. మాధురి	...	అన్నపూర్ణ ప్రాణసఖి
15. చండిక	...	వీరభద్రుని దాసి
-

విషాద తిమ్మరుసు నాటకము

1 వ. రంగము — విద్యానగర రాజవీధి

[ప్రవేశము - కామారాయకుడు]

ఆంధ్రవిజయ పతాకాధారు లగు కొందఱు ధటుకతో

(1) గే య ము

జై శుభాన్విత భాగ్యోపేతా । జై తేజోయుత జై మాతా
జై సదా, జై సదా, జై సదా జై, భువనఖ్యాతా
జైజై ఆంధ్రమాతా జై
అనాదిభూతా వీరమాతా । ఆంధ్రమాతా జైజైజై
కృష్ణాగౌతమితుంగభద్రా । పినాకినీప్రియమాతా జై
జైజై మాతా నమో నమస్తే । జైజై ఆంధ్రమాతా జై
జై సదా, జై సదా, జై సదా జై, భువనఖ్యాతా
జైజై ఆంధ్రమాతా జై

శే. గాండ్డివికి నాడు నారాయణుండువోలె
అవతరించెను నేడు తిమ్మరుసుమంత్రి
రక్షకుండుగ శ్రీకృష్ణరాయమణికి
అభ్యుదయ మొందుఁ గాత మా యాంధ్రమాత !

(2) గే య ము

అనంతకీర్తి పావనమూర్తి । ఆంధ్రజ్యోతి జైజైజై
వైరిజయన్తి దివ్యజ్యోతి । జై చిజ్యోతి జైజైజై

జై నన్నే నమో నన్నే! ఆంధ్రభ్యోతీ జైజైజై
 జై నదా, జై నదా, జై నదా జై. అమరజ్యోతీ
 జైజైజై పరంజ్యోతీ.

క. శ్రీ తిమ్మరుసుమహావంత్రిశేఖరులకు జై!

క. శ్రీ కృష్ణదేవరాయసాగ్ధవామలకు జై!

[నిష్క్రమించును]

2 వ. రంగము — రాయల సభామండపము

[తిమ్మరుసుమంత్రియు కామానాయకుడును గూర్చుండియుండురు.]

భటుడు — (వేత్రహస్తంజై ప్రవేశించి) శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ, పరప్రతాప, రాజ
 పరమేశ్వర, అష్టదిగ్గజమనోభయంకర, సాహితీసమరాంగణసార్వభౌమ,
 ఆంధ్రభ్యోతీంధ్ర, శ్రీ శ్రీ శ్రీ కృష్ణదేవరాయసార్వభౌమా (అని నిష్క్రమించును)
 (తిమ్మరుసు కామానాయకుడును లేచి నిలువబడుదురు.)

రాయలు — (భటునివెంటః బ్రవేశించి, తిమ్మరుసుదిక్కుమొగం జై) అప్పాజీ!
 అభివందనములు!

తిమ్మ — విజయీ భవ!

కృష్ణ — (సింహాసన మధిష్ఠించి) అప్పాజీ! నేటి వార్తావిశేషము లేమి?

తిమ్మ — (లేచి) వాహ్! ఉత్కలదేశాధీశ్వరుండగు ప్రతాపరుద్రగజపతి ఉడయ
 గది కొండపైడు మున్నగు దుర్గములను మఱల నాక్రమించుకొన నెంచి,
 పాత్రుల సాయము చాల దని కాఁబోలు, సెజ్మార్ గోల్కొండ సుల్తానులతో
 ఖండిప్రయత్నములు సల్పుచున్నాఁడట! (గూర్చుండును)

కామా — (లేచి) సమరసన్నాహములు గూడఁ జాలుకుగా జరుగుచున్న వఁట!

కృష్ణ — (కోపముతో) ఏమీ గజపతి యున్మత్తత! మొన్నమొన్ననే ఆంధ్రుల
 పరాక్రమమును జవించియు నింతతోనే విస్మరించెనుగా! సుల్తానులతో
 సంధియా?

ఉ. మానము నేటఁ గల్పికొని, మాన్యులలోఁ దలవంపు గాఁగ, ను
ల్తానుల నాశ్రయించునె గులామువిధాన పలా మొనర్చుచున్?
ఛీ! స్మృతలోక మెల్లఁ బ్రహసింపడె తన్నిక? వారి సంధిసం
ధానము, ఆంధ్రరాయల విధానము నేడె జగం బెఱుంగదే!

ఈ దుస్తంత్రమునకుఁ బిగిన ఫలము త్వరలోనే యాతఁ డనుభవించుఁగాక!
అప్పాజీ! ఉత్కలకేశవిజయయాత్రకై నేడె సమరస్సన్నాహములు.....

తిమ్మ— (తేచి) ఒక్కచునవి.

కృష్ణ— ఏమిది?

తిమ్మ— ఇప్పట్టున మనము గజపతికడ కొకమాటు రాయబారి పంపుట యుత్తమ
పద్ధతి.

కృష్ణ— మీ కిదేమి బ్రాంతి యిచ్చాక! అంతటి వైచ్యమునకుఁ బాల్పడిన యాశ్చర్య
వతి యింకను రాయబారములకు మెత్తవడు ననియేనా మీ యూహా?
ఏనాటినుండియో ఆంధ్రదేశమును గజశింపఁ జూచుచున్న గజపతి యేమి!
రాయబారములకుఁ బంపఁగల యేమి! అదియునుగాక,

ఉ. ఆలములో నరాతినివహంబును డీకొని, నేలఁ బెట్టియుం
గాలను రాచి, మేను కడికండ లొనర్చినఁ గాక, రాయబా
రాలను సామవాక్కులను రాజ్యము లబ్బునె? యింకఁ బోరికిన్
జాలనివార మం చల విశాంపతు లెల్లరు కేలి సేయరే?

తిమ్మ— అది సత్యమే. కాని, రణధర్మానుష్ఠానమున మన మేల లోపము చేయవల
యును? ఈవఱకే సుల్తానుల బల మంతయు నన్నగిల్లినది. గజపతియు నయ్యది
యెఱుంగకపోలేదు. కావున సామమునకుఁ దొంగినను తొంగవచ్చును.

ఉ. సామముచేత సంధియె పొసంగనినాఁ డింక మైరితోడ సం
గ్రామవిధానమే కలదు గా మఱి! సాహస మేల యింతలోఁ?
దామరసాక్షు హస్తినకు ధర్మజుఁ డెందుల కంపెనో, యతం
డేమిటి కేఁగెనో యెఱుంగవే? అదియె కద రాజనీతి యా!

కృష్ణ— (తల వంకించి) మంచిది. అప్పాజీమాటకు రాయ లెన్నఁడు బద్ధుఁడు
గలేడ. (కామానాయకునిదిక్కు మొగంబై) కామానాయకా!

కామా— లేచి పైమా అక్క.

కృష్ణ— నీవు కోరిన గజవతికంటే రాముడారిడిగా చేరి, అవనితో మా మాటలుగా నిట్లు తెలుపము.

ఉ. ఉండ్రన్మసింహురాయల జయార్భటి కోడి, యశంబు వీడి, గ
 రాంధుల లాతిజాతుల సహాయతఁ గోరుచె దంతిభూప! నీ
 బంధురరాజ్యమున్ బ్రజలు బంధులు మిత్రులు పెంపుఁ జెందఁగా
 సంధి యొనర్చెదో, రణమె సల్పెదో, మాకు నెఱుంగఁ
 జెప్పుమా!

మఱియు, నప్పటికి నీకుం దోచిన తెఱంగునఁ బ్రసంగించియు, గజవతి
 యొద్దనుండి శీఘ్రముగ సమాధానముఁ గొని రమ్మ.

కామా— ప్రభువుల యాజ్ఞ. (నమస్కరించి, వెడలును)

కృష్ణ— (లేచి) అప్పాజీ! గజవతి సంధి కెట్లును ఒడబడఁడు. కావున నమర
 సన్నాహము లతిశీఘ్రముగా నొనర్పఁడు.

తిమ్మ— అలాగే.

[నిష్క్రమింతురు].

3 వ. రంగము — తిమ్మరుసు మందిరము

[తిమ్మరుసు ఆలోచించుచుఁ బడారు చేయుచుండును]

కామానాయకుడు— (ప్రవేశించి, తిమ్మరుసుగకు నమస్కరించి) సుంతి శేఖరులు
 నన్నుఁ బిలిపించిన కారణ మేమో?

తిమ్మ— ము కేమియు లేదు. ఈ రాయబారపుఁగార్థముతోపాటు నీవు మఱొక
 చిన్నవని గూడఁ జేయవలసియున్నది. అది యెట్లు సాధింపఁ గలవో యని
 యోచించుచున్నాను.

కామా— తమ నెల వై నచో నెట్టి కార్థము వై నను సాధింప సంసిద్ధుడనే. సంగో
 చింపక నెల విండు.

తిమ్మ— (నవ్వుచు బుజముఁ దట్టి) నీ సామర్థ్యము నే నెఱుంగనా? అందుకే కదా నిన్ను రావించినది. చూడుము, గజపతి పుత్రిక అన్నపూర్ణ మన రాయల గూఢాధికాయమును గర్హకర్ణిగా వినె, యాతనియం దనురక్తురా లైనట్లు చారులమూలమున వినియున్నాను. నీ వెట్లును అచోప్పటికిఁ బోవుచున్నావు గావున, రాయబారపుఁగార్హ మైనవెనుక నేలాగో యవకాశమును గల్పించుకొని, రాయలందు ఆమె హృదయము దృఢబద్ధ మగునట్లు కావించుము. మన కళింగదేశవిజయయాత్ర కిది యెంతయు శుభోదయముగాఁ బరిణమింపఁ గలదు.

కామా— చిద్రము. అలాగే నెఱవెదను.

తిమ్మ— ఇది యంత సులభమైన పని గాదు సుమా! ఎట్లు సాధించెదవో!

కామా— ఇంతగాఁ జెప్పవలయునా స్వామీ! తమ యాశీర్వాదప్రభావమే నాచే ఈ కార్యమును సాధింపఁజేయఁ గలదు. ఇంక నాకు నెల వొసంగుఁడు.

తిమ్మ— డేమానఁ బోయి, లాకాన కమ్ము!

కామా— (నమస్కరించి, నిష్క్రమించును)

తిమ్మ— నే నపు డంపన భద్రుఁడు అన్నపూర్ణ చిత్తవృత్తినిఁ బరీక్షించి యీసరికి రావలసినవాఁడే! ఏల యింత యాలస్యము గావించుచున్నాఁడో!

(ప్రవేశము — భద్రుఁడు)

భద్ర— జయము జయము తిమ్మరుసుమహామంత్రిశేఖరులకు! (నమస్కరించును)

తిమ్మ— (ఆశ్రములో) భద్రా! ఫలించినదా కార్యము?

భద్ర— (నవ్వుచు) రాము సంకల్పింపటయఁ గార్యము ఫలింపకుండుటయనా?

తిమ్మ— (సంతోషముతో) ఎట్లు సాధించితివి?

భద్ర— దేవా! అపధరింపుఁడు. నాఁ డట్లు తమయొద్ద నెలపు గైకొని పోయి, బిచ్చగానివేషముతోఁ గళింగరాజుతోద్యోగపరిసరంబుల ఆ రాజకుమారి సఖితో విహరింపసమయమున మన రాయలవారి బలపరాక్రమసౌందర్యాదులను వర్ణించుపాటఁ బాడుకొనుచుఁ బోవుచుంటిని.

తిమ్మ— (ఆశ్రములో) మఱి యెవ్వరును ఆ పాట వినలేదు గద!

భద్ర— అంత వెట్టివాడనా స్వామీ! నా రిరువురు దప్ప మ జెవ్వరును లేని సమయముఁ జూచియే పాడితిని.

తిమ్మ— తరువాత?

* పద్యములు నూర్వేదమునకు నామకములుగాను, అనయముగాను, నభివృద్ధిగాను, విశేషముగాను, కవిత్వముగాను వ్రాసియున్నది.

ਉਸਦੀ — ਸ਼ਿਸ਼ੂ, ਉਸਦੀ — ? ਉਸਦੀ — ਸ਼ਿਸ਼ੂ, ਉਸਦੀ — ?

[illegible]

தேவன்—எ யார் ?

శ్రీధ్రు—అమెను గడచిదునట్లుగా నాయెద్ద నునుకొన్న రాయలవారి చిత్రపట మును గాంచి, దాని వెల యెంత నూని నన్ను కిగనది.

శిష్యుఁడు— తరువాత ?

శ్లో॥ ఇట్టి పటములకు వెల గట్టలే మనియు, వలసినచోఁ దమయొద్దనే యుండనిం
డనియుఁ జెప్పి, యామె నా చిత్రపటము సొసంగితిని.

తిమ్మ— అటుపిమ్మట ?

శ్రీ—దానినిఁ దిలకించునప్పుడు ఆమె ముఖము పున్నమచందమామవలె గళగళలాడినది. వెంటనే నన్ను తక్కురించి పంపివేసినది.

తిమ్మ—నెచాస్! ఖద్రా! నెచాస్! నిజముగా నీవు సార్థకనామధేయుఁడ వోయీ!
ఇదిగో యీ రత్నాంగుళీయకమును ఓహోమానముగాఁ గైకొనుము. (అని
వేలినుండి తీసి యిచ్చును)

భీమ—(వినయముతోఁ గైకొని) మహాభాగ్యము ! ఇంక నాకు సెలవా ?

తిమ్మ—పోయి రమ్మ.

భగదు—(నమస్కరించి వెడలిపోవును.)

తిమ్మ— సరే. నా పన్నుగడ ఫలించినట్లే. ఇంక రాయబారపుగార్య మెట్లు పరిణమించునో చూడవలయును. ఎట్లు పరిణమించునో యన నేల ?

ఉ. తా నొక వేళ సంధికిఁ బ్రతాపుఁడు సమ్మతిఁ జూపుఁగాక, త
త్సానుఁడు వీరభద్రుఁ డతిదుర్మదుఁ డయ్యది సాగనిచ్చునే?
దీనికి నెల్ల దత్తులయె దీటగు సాధన మెల్లభంగి, అ
ద్దానికిఁ జేయఁగాఁ దగు విధానము సర్వము నిర్వహించెదఁ.

(నిష్కృమించును)

4 వ. రంగము — గజపతి సభామండపము

[గజపతి, కుమారుడు పీఠభద్రుడు, మంత్రి ఈశ్వరభట్టు
గూర్చుండి యుదురు.]

గజ— అమాత్యశ్రేష్ఠా! సమరసన్నాహము లన్నియుఁ బూర్తియైనవి కదా!

ఈశ్వ— చిత్తము, చాలవఱ కయినవి.

గజ— ఈమాటు మనకు సుల్తానుల సాయము గూడ సమకూరుటచే మన యావ
చ్చక్తిని వినియోగించి, కోలుపోయిన దుర్గములనే కాక యావదాంధ్రదేశ
మును మరల వశపఱచుకొనవలయుఁ జూడీ!

ఈశ్వ— మనము సుల్తానుల సాయము నపేక్షించినను నా దివళికి రాయలకు
లొంగియుండుటచే మనకు సమయమునకుఁ దగినంత సాయమును జేయ
జంకుదు రేమో!

పీఠ— ఎవరి సాయము మన కెల? అవక్రపరాక్రమోపేతులగు గజపతుల పేరు
విన్నంతనే రాయలు కాదు గదా, అతని యుద్ధ యైనను గజ వణంక
వలసినదే.

ఉ. చించెద వైరిరాడ్వలముఁ జేవ దలిర్పంగ; నెత్తుటెటు పా
టించెద భండనక్షితిని; రేగెడు రాయల గర్వ మెల్లఁ దూ
లించెదఁ; గోర్కి దీరఁ బెకలించెదఁ దిమ్మరుసయ్యగుండియల్;
నించెద దిక్కులకొ యశము; లేరనిపించెద నెందు మత్సముల్.

గజ— వత్సా! లొందరపడకుము. ఈశ్వరభట్టారకు లన్నమాట యథార్థమే. అది
గాక, అగ్నికి వాయువు తో జైనట్లు ఆ రాయలకు మహామేధావి యగు
తిమ్మరుసుమంత్రి యండగా నున్నాడు. అతని బుద్ధివైభవము ప్రతాపమును
గొండపీటియర్థమున మన కందఱకును దెలిసినవే కదా! ఆ మహామంత్రియే
లేకున్న, నాడు రాయల కా దుర్గము వశ మైయుండెడిదా?

పీఠ— తండ్రీ! మీరే శాత్రవుని మెచ్చుకొన నారంభించినపుడు నేనిం కేమనఁగలను?

ఈశ్వ— రాజకుమారా! మనలో మనము మేల్ గీళ్ళ నారయుటలోఁ ద ప్పేమి
యున్నది? మఱియు నెంత గర్భశత్రువునం దైనను గుణలేక మున్నచో
మెచ్చుకొనుట గుణజ్ఞులకు సహజమే కదా! —

వీర— అహ! యేమిటా! గుణజ్ఞుని! ఇది నిరదానమునకు దారితీసినది! భాగ్యము!

ఈశ్వ— సేదో! చేజో! రాయలు ముందున్నది! రాయలకు నమస్కరింపుము.

గజ— దిగ్విజయోన్ముత్తముడగు రాయలు లేమి? రాయలకు నమస్కరింపుము!

ఈశ్వ— అట్లు గాదు. రణధర్మమర్త్యకోపిడల సేవ. తిమ్మరుసును సత్కరింపుము! అన్యథా జరుగ నేరదు.

వీర— అటులే జరిగిన, వారి భీరుత్వమును వారే చల్లగా చూచుచున్నారని గ్రహించుచు.

భటుడు— [[ప్రవేశించి నమస్కరించి]] ప్రభు! రాయలువారియొద్దనుండి రాయలవారి యొక్క డు వచ్చి చేవర చర్మనార్థము వెలుపల వీరియొద్దకు.

గజ— లోనికిఁ బ్రవేశపెట్టుము.

భటు— చిత్తము. [[నిష్క్రమించును]]

గజ— ఖట్టాది కా! మీరు తెచ్చుగా నూహించితిరి.

వీర— ఇప్పుడు తెలిసె గదా వారు భీరులో భీరులో? లేకున్నా ఈ పాము మేని? రాయలవారి మంపుట యేమి?

గజ— వత్సా! తొందర యేమి? ఆ చట్టి సందేహము! సరిగ్గా నిర్ణయించుము.

[ప్రవేశము — కామానాయకుడు]

కామా— (వినయముతో) శ్రీ గజపతిమహారాజులకు నమస్కరింపుము.

ఈశ్వ— (అనయమున జూపును)

కామా— (కూర్చుండును)

గజ— ఓయీ! నీ పేరేమి? నీవచ్చిన కార్య మెయ్యది?

కామా— నన్ను గామానాయకుఁ డందురు. రాయలువారి రాజసేవకునిగా వీరగు దెంచితిని. (లేచి) మహారాజా! అవధరింపుడు. ఇది శ్రీ దిగ్విజయోన్ముత్తము సార్వభౌముల సందేశము.

ఉ. ఆంధ్రనృసింహురాయల జయార్భటి కోడి, యశంబు వీడి, గర్వాంధుల లాతిజాతుల సహాయతఁ గోరుచు నలఱిభుంప! నీ బంధురరాజ్యమున్ బ్రజలు బంధులు మిత్రులు పెంపుఁ జెందఁగా సంధి యొనర్చెదో, రణమె సల్పెదో, మాకు నెలుంగఁ

జెప్పుమా!

వీర—(పండ్లు పటపట గొలుకుచుఁ గోప నుభవించుచును)

గజ—(కోపముతో) ఏమీ మీ రాయల యాధత్వము! జయోపజయములు దైవాధీనము అని యెంచక యొకసారివిజయముననే తానే లోకమున హారాగ్రేనుండ నని నిష్ఠానిగఁజూపుచుగా! ముందరిది. మా పొటలుగా మీ రాయల కిట్లు తెల్పుము

ఉ. భండనభూమి నిల్చి, రిపువర్గము గెల్చి, యశంబుఁ గాంచుటో!
నిండు మగంటిమిన్ నెఱపి, నిర్జరలోకసుఖంబు నందుటో!
ఉండునె తూర్త్రతేజమున కొండు విధం బింక? ఈ ప్రతాపరు
ద్రుం డన నేమిగాఁ చలఁచితో! కననయ్యెడు నేడే భూవరా!

వీర—(ఘనలో) సెదాస్! తగిన సమాధాన మిచ్చినారు మా తండ్రి.

గామ—ప్రభువుల యాజ్ఞ. కాని, మహారాజా! శాంతియుతముగా ముగియఁ దగు కార్యమునలై యనంభ్యాకుల ప్రాణములు బలి యొసంగుట రాజనకుఁ గాని సామ్రాజ్యమునకుఁ గాని యంక ఊచుము గాదేమో! అదియున్నగాక,

తే. గాండివికి నాఁడు నారాయణుండువోలె
బాయ కీనాఁడు శ్రీకృష్ణరాయమణికి
దైవసన్నిభుఁ డప్పాజి దండ నుండఁ
జెనక శక్యంబె ఫాలలోచనున కేని?

వీర—(పట్టరాని కోపముతో) ఛీ! గాలింపు మింక! నీ యసంబద్ధప్రతాపములు!

(3) గేయము

వీర హడాటా! ఏమని ప్రేరితివి? నిమ్ము జయింప ఫాలాశునకేని
శక్యము గాదేమి?

శా. ఫాలాక్షుం బెగ నాడునంతటి మదంబా! యోరి పాపాత్మ! మీ
కాలం బన్న భయంబు లేనియెడ దాత్యం బేలరా యిట్లు? శుం
తా! లజ్జింపక ప్రేలఁ జొచ్చితివె! నిన్ ఖండించి, నీ రక్తధా
రాళిన్ దర్పణముం బొనర్తు నిదె ఫాలాక్షుండు తృప్తుండు గాన్.

(కృత్తి దూసి పోయి నులుకుచు)

గజ—

(వారిం) అండ! వత్సా! శాంతిస్తుము!

తే. వైరిపై కోపమున రాయబారిమీఁద
వాలు దూయుదురే రాచపాడి దొంగి?
దాయ కిప్పట్ల దగు సమాధాన మొసంగి
అంప దగుఁ గాని, యిది యశోహాని గాదె?

(కామానాయకునిదిక్కు పెంగంతై) ఓయీ! రాయలు నిన్ను రాయగారి
మొనర్పఁ బెసే కాని, మారు రాజనీతి నుపదేశించుటగుఁ గాదు గదా!
మా సమాధానమును గొని నీ వింక జనవచ్చును.

కామా— చిత్తము (అని, వెడలిపోవుచుండఁగా)

వీర— (వెనుకకు విలిచి) ఓరీ! మీ శాసితో నే నిట్లంటి ననియుఁ జెప్పుము!

చ. ఎవని బలాన నీకు నెదు రెందును లే రని విజ్ఞప్తిగదో,
ఎవఁడుఁ గతింప నీదు బ్రతుకే తెలవాఱునో, అట్టి దుర్జయ
ర్జువు దురితాత్ము తిమ్మరుసురక్కసు దారుణమారణంబె యీ
బవరమునన్ దుదిన్ భరతవాక్యము కాఁగల దం చెఱుంగుమా!

కామా— (శనలో) వినాశ కాలే విపరీతమిది.

(నిష్క్రమించును)

గజ— వత్సా! ఏటి కా తిమ్మరుసుమంత్రిపై నీ కింఠ యాగ్రహము? బ్రాహ్మణుని
మీఁదనా నీవు ఖాత్రిమును జూపుట?

వీర— ఏనాఁ డాతఁడు కత్తివట్టెనో జనాఁడే తన బ్రాహ్మణధర్మమును గోల్పోయి
నాఁడు. నాఁటి కొండవీటి యుద్ధమున నాశఁడు చూచినది బ్రాహ్మణధర్మ
మనియే యందురా?

గజ— అందుఁ దప్పేమి యున్నది శీవ్రతిభకుఁ దోడు శార్యమును గలవాఁ డగుటకే
అంతటి పరాక్రమమును జూపెను. అందువలన బ్రాహ్మణత్వమునే గోల్పోయి
నట్లా? భారతయుద్ధమునఁ గుంభనంభవుఁ డట్టివాఁడే కదా!

వీర— మఱి, బ్రాహ్మణుఁ డని ద్రోణునిపై దయఁ జూపిరా పాండవులు?

గజ— నీ కింకను ధర్మసూక్ష్మము బోధపడినది గాదు వత్సా!

పిఠా—నా కవుట్టున మారణధర్మము దక్క. ఏమో ధర్మములతో నిజు తప్పిపోయింది.

శిశు—ఇంక రాయలతో యుద్ధము నప్ప దనుమాట నిశ్చయ మైనది.

పిఠా—ఇంకను సందేహమా?

గజ—అమాత్యశేఖరా! ఇంక సమరసన్నాహము లతిశ్రమముగూర్చి గావించుట, రాయలు మనపై తెత్తివచ్చుటకు ముందు వివరము గూర్చి నిశ్చయము చేయుటవలయునువాడే! పాపములను గూడ పోషించివుంటా.

శిశు—చిత్త మిట్లే.

(అంగణము నిష్క్రమించును)

6996

5 వ. రంగము — గజపతి యుద్ధానవనము

[ప్రవేశము — రామనాయకాదుడు.]

రామ—అహో పిఠా! నిశ్చితమైనది! సమరము! రాయలబాధపురములో పిఠా మైనదే, ఇంక నీ రామనాయక మెట్లు సఫలము అగునో దానిని తెలుసుకొనుచుండ— ఇంక పోరాడు. శిర్గ మెరుగై న నన్నట్లు— అన్నపూర్ణాదేవి ప్రాణనశ్చయము మాధురియే నన్ను గణిసికొని నన తెలియదుమై నానా ప్రస్తావించినది. సమరము సంగతులతో న స్పృహచ్యుతవనమునకు నీ వచ్చు విధము గన్వినది!

(ఎదుటకు బాని) అదిగో ఉపయోగం అన్నపూర్ణాదేవి! నిన్ను గార్థమై యుండవలెను గాదుదే వచ్చుచున్నది. అహో యేమి యీ శక్తి గూర్వణము! ఉపయోగం విధివిధముల మా రాయలవారికి తెగయిన్నది గదా! రానిమ్ము. ఈ పొదరింటనే దాని యుండి యీవే నిత్యవృత్తిని గణివలెను. గాక! (పొదరింట దాని యుంచును)

[ప్రవేశము — అన్నపూర్ణ రాయల సత్రవలముతో.]

రామ—(సత్రవలమువంక జూచుచు) అహో యేమి యీతని నమ్మోహనసాంద్రత్యము!

* (4) గె య ము

ఈ దివ్యమంగునిగ్రహించి ట్లపట్టుకొని కన్య పూరింప నిర్ణయించుకొని!
(ఇతఁడైన నభివరయింప) నీ చిత్రపటము నాకు సహితము రానిదియనిన పరితాపము
కావలయును అతనికి నే! నాకు బుద్ధి కలుగును!!

సీ. ఎలనోటలలో నాఁడు చెల్లితోడిఁ గడుప్రొద్దు
విహరింప నా కేల వేడు కామె!

ఆమెఁ బో, అవ్వేట కాపొంతనే యేల
గాయకుం యె నిచ్చగాఁడు వోయె!
బోయెఁ బో, అవ్వనిఁ బోనీక రామించి
పాడించి మన నేల బొళిఁ గొంటి!
గొంటిఁ బో, యేల కైకొంటిఁ జిత్రపటమ్ము!
నాలోన నేలా విరాళిఁ గంటి!

తే. గంటి కేప్రొద్దు నిమిరయే కలవు గాఁగ
మర్ల భజనానురాగసింధువునఁ దోగి
యేల యీలీల నేఁ జాల బేల నైతిఁ!
గలయె! యింతయు దైవసకల్పబలము!!

(చిత్రపటమునందలి రాముని చిత్రమును) మనోహరం!

తే. ఎటులొ చేరిన యీ చిత్రపటమునందు
నిన్నుఁ గన్నదిమొదలు నే నన్ను మఱచి
తెన్ను గానక లిసియించుచున్నదాన;
నన్ను మన్నించు తెన్నుతో నన్నె కాండ!

* ఉ. కాయజు సింహాపీఠి యనఁగాఁ దగు పేరుటరమ్ము, సంజకెం
జాయలఁ బర్వజేయు నును జక్కెర మోవిమెఱుంగు, సోగకం
దోయి బెడంగు, చిర్నగవుతోడి మొగంబు, పసిండిఁ గేరుమై
చాయయుఁ గల్గు నీ కుసుమసాయకుఁ బొందెడి కన్య ధన్యగా!

[ప్రవేశము -- ముంపుడు]

మాధు— సఖి! ఇక్కడ నుండి నా కిట్టెలుగ్గ-చక్కడినో పదికితిని గదా!

అన్న— ఎందుకి అంత శ్రమ?

మాధు— నితో.....

అన్న— నాతో నేమి?

మాధు— చివర మాట చెప్పవలె నమ్మా!

అన్న— (ప్రతమతో) రాయశంకరపుష్పక్షాంతమేనా మాధురీ? నుముఖమే నదా!

మాధు— అయ్యో యిది యమాయినారాలనమ్మా! గదానిలపాపిల బిడ్డలైతే నన
మైత్రి పొనగురా?

అన్న— (నిరాశతో) అంటేనా సఖి? (విట్టు ర్చి) నా పెన్నిగల రిక్తవాంఛలు గావల
సినచేనా? ఇంకెలా కదెని గుహాయము లేదా మాధురీ?

మాధు— తీరేడి! కదానికే నేయినినది నాతిలరా నేనయే వచ్చితిని.

అన్న— (ఆప్రమతో) చెప్పము చెప్పము నమి నేనతివి?

మాధు— (అన్నపూర్ణ చరిత్రో నటించి చెప్పను)

అన్న— (సంగోపముతో) అంత చింతల 'బిడ్డలొననా?

మాధు— ఇయ్యకొనక? న కేకాని, నీవు పెగ్గరిము నీ ప్రయనకుఁ బ్రణయలేఖను
లిఖంపుము, అలసరినది గార్యభంగ మగును.

అన్న— (ఘయము నడిపించును) అమ్మా ప్రయనలేఖయే?

మాధు— ఎందుకి నమ్మా అంత శయము?

అన్న— ఏమో యెట్లు పరిణమింపినో!

మాధు— విధిగా నిన్నుఁ బరిణయించును.

అన్న— సాహస మగునేనె?!

మాధు— అది సాహసము లేకన్న సంగతియు దొనసాగు నట్లమ్మా?

అన్న— (తల వంగించి) నీ నీ, పెత్తి, నీ నేనినొకము నికా అమ్మమ్మ.

మాధు— (నవ్వుతో నోవేపునొనరును)

అన్న— (నవ్వుతో నొనరును) నీ నీ, పెత్తి, నీ నేనినొకము నికా అమ్మమ్మ.

రాధ—అలాగే (హాసం, చిత్రపటములను గూర్చి) ఇట్టివలె లోకనియుర బిచ్చి
యిచ్చును)

అన్న—(కైకొని, పోలీసుని సభినియించుచు) చిత్రపటములందరినీ ఒకే పద్ధతిమీఁద
ప్రాసే, వాఁధురకేతి (వచ్చి) చూడుఁ చెటి, సరిగా నున్నదేమో!

మాధు—(తనలోఁ గదిపుకొని) బలే! ఇది ప్రజలయితోఁ గాని, నశీదగులయితోఁగూడ.

అన్న—చాలులే నీ పరిహాసాలు.

[కామానాయకుఁడు పొదరింటినుండి, రాంబాబుకు వచ్చుచుండును]

మాధు—(చిత్రపటమును గైకొని, యెదుటఁ జూచి) అయ్యో! ఇంత పొడవైన
పచ్చుచున్నాఁడు. నే నెవఁ గాని యాతని? టి బాబ్బి నచ్చెదను.

రామా—(దుఃఖముగా నిలుచుండి) మాధునీ! ఇది నీ నిగ్గూడు మాత్రమేపరంగా.
నాతో నేమైనఁ బని గలదా?

మాధు—లేకన్న మీ ప్రియకర్మిని కలిపి మ్మించును? ఇదిగో రాంబాబునది చిత్రపటము.
రాయలవారి నీందఁజేయుదు (చిత్రపటమును నిచ్చును)

రామా—(కైకొని, కన్నుల పద్మహాసి) నీ నిగ్గూడు నీయని పచ్చెదను.

మాధు—అలా! మఁ చెలి సద్ధమనోగిగఁ యగునట్లు చూచుదు.

రామా—అవశ్యము. (నిష్క్రమించును)

అన్న—(అసందమహా) సగి! నీ వెవఁ ఁ మించుచాననీ! నీ స్త్రీనాఁడు అసందాబ్బిలో
ముందు కేల్పితిని గదా!

మాధు—నీరే ఓని కేమి గాని, యిది నీవు చిత్రపటము వేసినపుడు నీవు స్థాపిత
ముందునా నతి?

అన్న—పరిహాస మటే చెటి? ఒక వేళ న న్నాయన నిరాకరించుచుదో.....

మాధు—అఁ! ఎంత మాట! నిరాకరించుటకు నీవంటి హువపడు తల్కిన నున్నా
రని?

అన్న—అది కాదె.

మాధు—మఁ జది?

అన్న—ఒట్లో యొకవేళ మా తండ్రి యీ సంబంధమునకు నమ్మతించు ననియే
యనుకొందము; మఱి మా యన్నమాత్ర మియ్యకొనఁడు గదా! అతఁడు

రాయలవారి పేరే తిననే మండిపడుచుండును. అట్లే ఆయన గూడ శత్రురాలు
పుత్రిక నని నన్ను అనుగ్రహించునా యని.....

మూర్ఖు— మీ నందరి నమ్మతింపవలయునేగాని మీ యన్న లే మున్నది? ముని నీ
చిత్రవటమును జూచివెనుక రాయలనాది శత్రుభావము గూడ నుండునా
నిశ్చయ?

(కి) గే యము

[ఇరువురు నిష్క్రమింపవారు]

6 వ. రంగము — రాయల మందిరము

[రాయలు అన్నపూర్ణచిత్రవటమును దీలకొనుచుండును.]

కృష్ణ— (తల వంచి, చిలువెప్పుట) అవ! యేమి యీ లాశాంగి లావణ్యము!

తే. కొమ్మ గా దిది బంగారుబొమ్మ గాని
ఇంతి గా దిది బాణపూబంతి గాని
కలికి గా దిది మరుని పూములికి గాని
భామ గా దిది లావణ్యసీమ గాని.

రామానాయకుడు పంపించి యథార్థ మీ.

ఉ. మున్ను ప్రశస్తి గన్న పువ్వుబోగుల నెందఱు జూడలే, దహా!
ఎన్నఁడు నిట్టి రూపవతినే కననైతిని గాక; నేడుగా
కన్నులు గల్గినందులకుఁ గంటి ఫలంబు! ముదంబు మీఱ నిం
కిన్నలినాక్షిపొందు ఘటయిల్లిననే కద జన్మ ధన్య మా! వీర!

[చిత్రవటముక్రందఁ జూచి] ఇది దేదియో తిలసఁబడియున్నది! [అని,
పరుపును]

శే. ఎంత ధన్యయో రుక్మిణీకాంబో నాండో
ఎట్టకేలకుఁ గృష్ణుఁ జేపట్టఁ గలిగె!
నామగుణసామ్య మెంచి నీనో నలచి నేడట
ఎటు కృతార్థుఁ జెంచినో యీ నెలంబో!

అంతలో యిటు రంగనాథమహర్షితి! అటు బ్రహ్మము! నీ యిద్దరునును నిర్వి
హించు భారమును నూడి పోవైచినాడే! నీవే! [అంతలోనట, నీతి మొదలు]]
అప్పుడల యొక రాష్ట్రదండవే మున్నచో...

[ప్రవేశము — తిమ్మదొంగు]

తిమ్మ— వత్సా! ఏమి యోగమున వచ్చితివి?

కృష్ణ— (లేచి, దివ్యరూప సావనమును బట్టి) రామోనాథునియను జేర్చి అరచి
యూ చిత్రపటమును దీర్చుచుచున్నాను. అంతలోనే | అప్పుడతిమ్మదొంగువచ్చి
చిత్రపటమును బాపును |

తిమ్మ— (చెచ్చి, నవ్వుచు) ఏమి విధంగా రావట్లొచ్చితివి? నీవు నులిచినాడే!

కృష్ణ— అంతయు నీ యనుగ్రహమేనమే.

తిమ్మ—

శే. భండనంబున నిన్నుఁ జేపట్ట నున్న
యల జయశ్రీయె అన్నపూర్ణాహ్వయమునఁ
బ్రణయసందేశ మను శుభాహ్వాన మంపి
బళిర! చేకూర్చె నీ కుమాభర్తుగరిమ.

కృష్ణ— (మందహాసముతో) అహో! విధత గంభీరభావబంధుర ముప్పొట్టి మీ న్నాడ
యము!

తే. గజపతికి మాకుఁ జుట్టటికంబుఁ గూర్చి
తేనవైష్ణవసామరస్యంబు నెఱవ
లెస్స సూచించు మీ శుభాశీస్సు బళిర!
వరకృపానృప్తి యుష్మదద్వైతదృష్టి!!

తిమ్మ — నల్లమీసల పాపం బట్టమంటావేమో? అది మేమిది, పట్టానవలసింది లేదంటావా? అట్లాంటే నువ్వెవ్వని పట్టావు? ..

పిళ్లె — పాస్తవమే... కాని, గజపతి ఇంటికి వెళ్ళి సహాధానముని కనుపెదగు?

తిమ్మ — అవును? నీ పాస్తది? మన హరిని పొందే మనకల నగిరేమి గలవన్నది.

పిళ్లె — ఎట్లు?

తిమ్మ — అతడొకడు నువ్వు తిమ్మయ్య నగుటనే అంశం (జబ్బి వీటి దని వచ్చి అంగీకారము.)
మనము మాత్రము దానిని గాదనగ గలమా?

పిళ్లె — అతలై నీ అతని వైది మన కనుక అందు ననియేనా పో నలగును?

తిమ్మ — ప్రతికూలించకపోవచ్చును.

పిళ్లె — అట్లు నువ్వెవ్వని గానీవే? గత్తి అనిన నీతిహీనులు ప్రతికూలురు కాక
నివ్వరు చెప్పెదా?

తిమ్మ — గత్తి గానినది గజపతి కాదు, మన కీరభద్రుడు.

పిళ్లె — అతడు మాత్రము శత్రువు గాదుగా? కాదా?

తిమ్మ — అయిన జేసి? అతనినానా అందుకంటే గమే జేదా?

తే. పండ్రి సుగుణంబు లతని సంతతికి నెల్ల
సంక్రమించు నటన్న సత్సయము గలదె?
అల్లదే అక్షియను మఱి హాలహలము
పాలక నలిన కాదే యుద్ధవము గాంచె!

పిళ్లె — నల్లమీ... కాని, అతడు యోగ్యుడ మౌన మేమి అంటున్నది?

తిమ్మ — అందుల్లో "మేమి" మన సంతతికి కనునకు దా నుద్దిష్టంబు కాదుగా
అందు కాక, అదిర్చుకొని అనినీతిని అంటున్న నీరభద్రుని పొంది, దాయ
పాలనట్లు దాచుకొని పొందుట చాలదా గజపతి కిది మెట్టిదో గ్రహించుటకు?
నల్లమీ అని పిలువక వలదు అతడు కాని చల్లారిని పొందవలసివచ్చును.

పిళ్లె — అది అట్టివాడేమిటి? అతడేమియు అగ్రహించుటైన వెలిన
... దుష్టునిగా నగుటచే అతిసుందరము నున కాదుగా, పై రియే. అదియును గాక
నీ ముగ్గు గూర్చి అట్లు కాదుల్లు. జేసిన యోగిగభద్రుడవగుని హామీయ్య
వలెగా నా మనస్సునకు కీతాంతి కలుగనేరదు: కావున సమరసన్నాహము
అన్నియు నత్యంత మే పూర్తి గావించుదు.

1. The first group of people who are not allowed to enter the country are those who are considered to be a threat to national security. This includes anyone who is suspected of being involved in terrorism or other activities that could harm the country.

[illegible][illegible]

అందుచేతనే ఈ కవి, కావ్య, పద్యముల ప్రాచీనములను వెదకిరిచి
 వానిని పాఠమునకు వేసి, పాఠమునకు వేసి, పాఠమునకు వేసి
 వేసి, పాఠమునకు వేసి, పాఠమునకు వేసి, పాఠమునకు వేసి

[illegible]

శ్రీ. అమరగురు వింశతి ధీకాలు తై నవారు
 గూలి నేసియుం దలం గోయం జాలువారు
 అన్ని విధముల సూక్ష్మ దీప్తై నవారు
 వేద విా తిమ్మందును, మీ కుమారవరుండు

రాజా పత్తాభిషేకం వారి సుఖములను నగరకక్షక నియమింపుడు.

ఉత్తరము— ఇట్లే వాచియున్నది. అందుకే విషయము.

100-35,37

శిష్యుడు—మనము దానివలన చోనర్పిన దారుణము అన్నియు నొక యెట్లు, ఈ దారుణము నొక యెటు సుమా!

— మంగువలన కి

తిమ్మ—ఇంకను నాకు నాకు మార్గము మహాత్మ్యమును గురించి దుష్ట
 వాగ్దానములు వచ్చును.

శ్రీశైలము—అయిన పేరు ?

తమ్ము—అందుకే శక్రపుట వద్దటి యనుకొంటాను, మనకు బ్రతివొంటాను.
గావమాను.

పాదములు— అటు లైవఁ : ర్వకముల ఛేదితము, అరద్ధాముల ఛేదితము. ఇంతే వాదా.

శిష్టులు అది నుంఠ నులిథసాధ్యమైన పని కాదోయీ!

శ్లోకము—మన వీరభటుల కయ్యటి యెంత వని అప్పాటి?

తిమ్మ— అంతే కాదు. ఆ గజవతి కిప్పుడు ఒకవైపు పాత్రలును, మఱొకవైపు సుల్తానులును సహాయులుగా నుండుటచే ఈమాటు ప్రత్యక్షయర్థ మంత సుకరముగా నుండు నని తోచెను.

కృష్ణ— ముద్దిబలముముందు వారి వశుబల మేపాటి దప్పాటి?

శా. నాఁ డా క్రీడికి భారతాహవమునకొ నారాయణుండట్టు, లీ నాఁ డీరీతిగ నాకు మీరు మదగణ్యులైన పుణ్యంబునన్ దోడ్త సర్వము నిర్వహింప, రిపుసందోహంబుఁ జెండాడి యల్లాడం జేయనె? పెక్కుమాట లింక నేలా? నేఁ డిదే చూడుఁడి!

తిమ్మ— కాని వత్సా! నీవుమాత్ర మి యర్థమం చెట్టి సాహసమునకును తొరక, కడుంగడు జాగరూకుడవై మెలంగవలయుఁ జమా!

కృష్ణ—మీ యాజ్ఞ మేరకు నడిచెదను

[వెళ్ళిపోయిపోక కైంగును]

తిమ్మ— అది. నో ప్రయాణాదేరి! మరల నా యైనది. రమ్మ పోదము.

[నిష్క్రమింతురు.]

7 వ. రంగము — కళింగరాజ్యప్రాంతము

[ప్రవేశము — యుద్ధవేషముతో రాయలు]

కృష్ణ— (అనందముతో)

అహా! యీ కళింగరాజ్యప్రాంతమునఁ గా లిడినదిమొదలు నా కేమో యనిర్వచనీయమగు నానంద ముదయించుచున్నదే!

(జిహ్వా నటించుచు)

తే. తొగలరాయనిఁ గేరు ఆ నగుమొగంబు

కలువజేకుల మీఱుఁ గన్గవ బెడంగు

కన్ను మూసినఁ దెరిచినఁ గానిపించు

బళిర! మఱవంగఁ దరమె యా నెలఁత హుపు!

(చాలోకం - లోకము)

అయ్యో! అయ్యో! మా కోరికలు! వైశ్య మంతయు స్తంభింపక
మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు! మృత్యు!

శా. నుత్తాభాతివలదేభయూభములకుం బంచాననప్రక్రియో
వృత్తిన్ వీరవిహారముల్ నలుపు మీ రీలీల నేలా నము
వృత్తిజంబును నోలుచోయి వెజుం గంచన్? నే నిదే వచ్చితిన్
నల్తుల్ దూకె యచాతితండముల పొక్తల్ చీల్చి చెండాడుడీ!

అత్తి మా పంపించును మాచాలోకపుచుండును

(చాలోకం)

శా. చాలుం జాలు ని దేటిసాహసము వత్సా! యిట్టు లేకాకి వై
యేలా దూకెదు భండనావని నహా! యీ సాహసస్ఫూర్తికిన్
గాలంబా యిది? నల్లడల్ రిపులు మూగన్ గానవే! ఆంగు! మీ
లీలన్ తేనికి కొంటిగాఁ జనుట మేలే! కృష్ణరాయాధిపా!

కృష్ణ— (అలింపి) ఏమది అప్పటి కంతధ్వనివలె నున్నదే! కాకి, నన్ను వత్సా
యని పిలుచునంతటివార లేవ్వరు? (ఎదుటఁ జూచి) అరుగో అప్పాజియే!

తిమ్మ— (తొందరగాఁ బ్రవేశించి) వత్సా! ఏమి యీ సాహసము! శత్రుమధ్యము
నకుఁ దోవల దని నే నంతఁగాఁ దెప్పియున్నను సమయమునకు మఱచితివిగా!

కృష్ణ— అప్పాజీ! నా యువరాజ్యమును మన్నింపుడు. శత్రువీరులు విజృంభించు
టయు, మన యోధవీరులు స్తంభించుటయుం జూచి నై రింపఁజాలనై తిని.

తిమ్మ— సాహస మొనర్చుట కిది సమయము గా రోయీ! ఇరువై పులను రిపువర్గము
ముట్టడించియుండుటకే మన మిపు డపాయమునకు గుఱియైతిమి నుమా!

కృష్ణ— (ఆశ్చర్యముగో) అపాయమా?

తిమ్మ— లేకన్న మన సేన లిట్లు స్తంభించుట యేల?

కృష్ణ— అటు లయివ మన కిప్పుడు కర్తవ్యము?

అమ్మ— ఇదో చాయమే. కాబట్టి నీతిచే దక్క వేటొక సాధనమున నిపుడు శత్రువులను నశపజచుకొనుట దుర్లభము. అదే యోజించుచున్నాను. (అలోచన నటించును).

కృష్ణ— బుద్ధివైకల్యమున బృహస్పతిని మించిన మీ కసాధ్య మనునది గలదా? రాక్షసులు తేలింపినను దూరించినను కివాద్యములే కదా!

సీ. ప్రద్యోతుఁ గెకురించి, వత్సేశుఁ గావాడె
ఘనుఁడు యాగంధరాయణుఁడె కాదె!
నందులన్ మాయించి. చంద్రు గద్దియ నిల్పె
ధీరుఁడౌ చాణక్యసూరి కాదె!
శిలీశు నొడిచి, యోర్లల్లురుద్రునిఁ బ్రోచెఁ
పంత్రజ్ఞుఁడౌ యుగంధరుఁడె కాదె!
మనుమభూపాలు సామ్రాజ్యంబునన్ నిల్పె
వెంశియున్ దిక్కనార్యుండె కాదె!
హరిహరంబుక్కరాయంజ్రచే నేలించెఁ
ద్యాగి విద్యారణ్యయోగి కాదె!

తే. నాటికిన్ నేటికిన్ మ తేనాటికేని
సాటి యెందును లేని మీబోటి ఘనుల
ప్రతిభయే కాదె భూరిసామ్రాజ్యములను
మించి రాజులచేత నేలించుచుంట !!

మ. యాచా. మ —

తే. ఇంత సామ్రాజ్య మే నిట్లు లేలు తెల్ల,
బలుక నేటికి, మీ చేతిచలువఁ గాదె!
ఉర్వి నప్పాజియే లేకయున్న నేఁడు
కృష్ణరాయల కీర్తికిం కేది దిక్కు ?

అప్పాజీ! ఎట్లయినను ఈ యువద్రవమునుండి యుద్ధమింపి. ఆంధ్ర తేజముచే నిర్విఘ్నమున నన్నాధీర్వదించుడు! (మోకరించి నమస్కరించును)

తిమ్మ—(శివ నైతి) వత్సా! నా యాశీర్వాదమున కేమి?

తే. ఉత్కలక్రీకరగ్రహణోత్సవమున
ఆంధ్రతేజంబు ఆంధ్రత్వ మాంధ్రయశము
చిరతరస్థాయిగాఁ బ్రతిష్ఠింపుమయ్య!
ఆంధ్రభోజేంద్ర! కృష్ణరాయక్షితీంద్ర!

కృష్ణ—ధన్యోఽస్మి ధన్యోఽస్మి!

తిమ్మ—ఈవటకే మన కా పదునార్గురు పాత్రులతో నంధి కుదిరినట్లుగా వారికి
మన చారులచే జాబులను గానుకపెట్టెలను బింపి, గజపతికిని వారికిని అంతః
కలహములు కలుగఁజేసెదను. దానితో మన కార్య మనుకూలము కాఁగలదు.
కాని, వత్సా! నీవు మాత్ర మీనాఁడు నన్ను వీడియుండరాదు సుమా!

కృష్ణ—అవశ్య మున్నే కావించును.

తిమ్మ—రమ్ము పోదము.

[నిష్క్రమించురు]

8 వ. రంగము — గజపతి మందిరము

[గజపతియు, మంత్రి ఊర్విరభట్టు, కూర్చుండి యుండురు]

గజ—.....మఱి పాత్రు లె ట్లున్నారు?

ఈశ్వ—ఏమో వారి వైఖరిఁ జూడ ననుమానాస్పదముగానే యున్నది.

గజ—[అశ్చర్యముతో] ఆఁ! రాయలతో యుద్ధ మొనర్ప ననుష్ఠింపఁ దని
యానాఁడు వారే నన్నుఁ గోరిరే!

ఈశ్వ—నిజమే. కాని, సామంతు లగుటచే నెన్నఁటికేని వారికి స్వాతంత్ర్యాభిలాష,
యుండకపోవునా?

[తెరలోఁ గలకలము]

గజ—[ఎదుటఁ జూచి] ఏ మా యలజడి! అటు చూడుఁడు. నున భటుఁ డాత్ర ముతో నిద్వైతకే వచ్చుచున్నాఁడు!

భటుఁడు—[ప్రవేశించి, నమస్కరించి] దేవా! రాయలవారి చారులు మాయవేషము లతోఁ జాత్రులకడకు వివో కొన్ని పెట్టెలను జాబును దీసికొని పోవుచుండఁగాఁ బట్టి ఈ జాబును లాగికొని తెచ్చితిని. దేవర చిత్తగింతురుగాక!

(జాబు నిచ్చును)

గజ—అమాత్యశేఖరా! అం దేమి వ్రాయఁబడియున్నదో చదువుఁడు.

ఈశ్వ—చిత్తము (జాబు నందుకొని, విప్పి చదువును)

“శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌముఁడు గజపతిమహారాజు సామంతు లగు వడునార్దురు పాత్రులకు సాదరంబుగా వ్రాయునది యే మనఁగా.—తోగడ మీరు మాకు వ్రాసినచొప్పున మీ కోరిన షరతుల కంగీకరించి, యిందుతో మీకుఁ బ్రకృరము ధనకనకవస్త్రాభరణాదులను బంపుచున్నాము. వీనిం గైకొని, మీరు వాగ్దానము చేసినచొప్పున నేఁడే గ...జ...వ...తి...ని...

[చదువుటకు సంధిపించును]

గజ—చదువుఁడు, అది పరుఁ డన్న మాట గదా!

ఈశ్వ—[మరలఁ జదువును]

.....మీరు వాగ్దానము చేసినచొప్పున నేఁడే గజపతిని బట్టి తెచ్చి మా కర్పించునది.

ఇట్లు మీ మిత్త్రుఁడు,
శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌముఁడు.

గజ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి యీ వై పరీత్యము! (భటునితో) పెట్టెలలో నే మున్నదో చూచితివా?

భటు—చిత్తము. గొన్ని యమూల్యాభరణములును, చీనిచీనాంబరములును, గొంత ధనము నున్నది ప్రభూ!

గజ—నరే వీవు పొమ్ము.

[భటుఁడు నిష్క్రమించును]

గజ—ఎంత బ్రోకా మొకరినారు పాత్రలు! ఆపాత్రలు! వాణే యిట్లయిన నింక
కుత్తానుల మాట చెప్పవలయునా?

శశ్య—ఇది యంతయు విన్నవనుమంత్రి ప్రజ్ఞావిశేషమే యైయుండును.

గజ—కట్టారకా! చున కవుడు కర్తవ్యము?

శశ్య—(సాలోచనముగా) సుకృతిము మనము దూరముగాఁ దలఁగి కొంతకాలము
మరణప్రాంతమునఁ నలదాఁచుకొనుటయే నుంచిదేమో!

గజ—(రల పంకించి నిశ్చేదముతో) ఆహా యెట్టివాని కెట్టి గతి పట్టినది!

శా. పాత్రుల్ పాత్రులె యంచు మిత్తులనుచున్ భావించితిం గాని, శీ
మిత్త్రుద్రోహులటం చెఱుంగనయితిన్, మేలాయె! నింకెట్టులీ
శత్రువ్రాతము గెల్వ నేర్తు నడియాసల్ గాక? నేఁ డెట్టులో
మైత్రీచాతురిఁ జూపి రాయలను సంబంధించుటే శ్రేయమా.

శశ్య—ఇదియిం మంద యోజనయే. కాని, యువరాజుగా రిందొక కయ్యకొందు
గని తోచదు.

గజ—ఆతనితో నేమి? నిష్కలాశయములకు నుబ్బొగు తన యకారణోద్రేకము
నువశమింపఁ జేసికొనుట కాతని కింకను రాజ్యానుభవము లేదు. కానీ, తిమ్మ
రుసుమంత్రికే కదా రంపెదను.

భటుడు—(ప్రవేశించి, నమస్కరించి) దేవా! తిమ్మరుసుమంత్రిగారు శమ దర్శ
నార్థము వచ్చియున్నారు.

గజ—[ఆశ్చర్యముతో] తిమ్మరుసుమంత్రియా?

భటు—అవును ప్రభూ!

గజ—(భటునితో) సరే, సత్వరము లోనికిఁ బ్రవేశపెట్టుము.

భటుడు—చిత్తము,

[నిష్క్రమించును]

గజ—ఇం దేదో విశేష మున్నది!

శశ్య—మనతో మైత్రి ఘటించఁజేసికొనుటకే యైయుండును,

[ప్రవేశము — తిమ్మరుసు]

గజ— (తీచి) తిమ్మరుసుమంత్రిపుంగవుల కభివాదనములు.

తిమ్మ— సభప్రాప్తి రస్తు!

గజ— (ఆసనమును జూపుచు)

తిమ్మ— (కూర్చుండును)

గజ— మీ రాని శాసన మహాత్తరకారణము.....

తిమ్మ— కలదు... సుహృదా!... నాగొక... మనవి.

గజ— మాతోనా?

తిమ్మ— అవును.

గజ— ఏ మది?

తిమ్మ— సమీపసంపత్కులయొక్క విరాజితములను సంప్రదించి గాదీర్చుటకు నమనము
దా మిట్లు గలవి— మొదలయెడల నెచ్చనయముగా మున్నది.

గజ— ఇందు ఎంతయు మే మున్నది? సామ్రాజ్యకాంక్ష రాజధిరత్నమే కదా!

తిమ్మ— అవును. దేని కైనను మేర యున్నది గదా!

గజ— ఇందు మేర మీజీనవా రెవరు?

తిమ్మ— ఎవ రైన నేమి? పరిసరసామ్రాజ్యాభ్యర్థులుగను మీ రుభయమును ఊరి
రీరన్యాయముగాఁ గలిసిమెలసి యుండున నిరుపశయములకును శ్రేయస్కరము
గదా! మఱి యితరరాజు లెవ్వరేనియు మిమ్ము దేఖించుడఁ గలరా?

గజ— అటు లయిన మీ రాయలు మాయెడఁ జూపు ధిక్కారమును వైరింపు
మందురా?

తిమ్మ— ధిక్కారమా? సమర మొల్లకయే కదా నాఁడు రాయలు సంధికి మీకు
రాయదార మంపినది! అదియు ధిక్కారమే యందురా?

గజ— ఆ సంధినందే మెట్టిదో మీరు మాత్రముఁ తెలియదా?

తిమ్మ— పోనిండు, అయిన దేమో యైనది. ఇంకనుండియేని మీ రిరువురును ఆ వై
ఖాంధపులట్లు వర్తింతుట.....

గజ— (అశ్రుర్యముతో) ఆ వైఖాంధపులట్లు? (నవ్వి) ఆర్యా! యిది పొనంగని మాట.

తిమ్మ— ఏ రానిరెహము వలదు. ఈ విషయముని రాయలను ఒప్పించు భారము నాది. లేకున్న మీకడ కరురెంతునా?

గజ— (సాలోచనముగాఁ దల వంకించి) దానికి విధానము?

తిమ్మ— మీకు తెలియని కే మున్నది? మీ రిరువురును గలిసి యేకకుటుంబముగా నెద్దపడుటయే యుద్ధానికైన విధానము.

గజ— ఏకకుటుంబమునా?

తిమ్మ— అవును.

గజ— ఎట్లు?

తిమ్మ— రాయల వయోరూపగుణాదులు మీ రెలింగినవే కదా!

గజ— అయిన?

తిమ్మ— నువ్వే ముకును.....యొచ్చనయస్సె గురు.....పుత్రిక.....

గజ— రాయలమీది పక్షపాతమున మీ రిట్లు.....

తిమ్మ— కాదు. పక్షపాత మెన్నటికిని గాదు. త్రికరణశుద్ధిగా మీ యుభయుల శ్రేయస్సును గోరియే యీ విషయము మీతోఁ బ్రస్తావింప వచ్చితిని.

ఇట్టి సంబంధములు చరిత్రయందు అపూర్వములును గావు. చోళచాళుక్య రాజులు అశోకనృపాంధవమున నెట్లు వర్ధిల్లిరో మీ రెఱుంగనిది కాదు గదా అట్లే మీ రుభయులును గయ్యము మాని, వియ్యమున నేక మై వర్ధిల్లఁ జూచుటయే నా యభిలాష. ఇందు నన్ను అన్యథా భావింపకుడు.

గజ— (తనలో) ఈతఁడు నే ననుకొన్న మార్గమునకే వచ్చినాఁడు. ఇప్పు డింతకన్న గత్యంతరము లేదు. (ప్రకాశముగా) కాని, మా పీఠభద్రునితో...ఈవిషయమై...

తిమ్మ— అతని దే మున్నది? మీరు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు!

గజ— మఱి మా అమ్మాయి యభీష్ట మెట్టిదో...

తిమ్మ— అట్లే కానిండు. కాని, యదియు అన్యథా యుండఁబో దనియే నా వస్తుకము.

గజ— సరే, ఆలోచింతము.

తిమ్మ— సెలవు.

గజ— మంచిది.

(తిమ్మరుసు నిష్క్రమించును).

గజ— అమాత్యశేఖరా! చూచితిరా? ఎట్టి సంఘటనము తటస్థించినదో! మన కిప్పు డింతకన్న గత్యంతర మేమి యున్నది?

ఈశ్వ— ఇది కేవలము దైవసంఘటనమే. కాకున్న నిట్టి దెన్నదైనను జరుగు నని యనుకొంటివా? పోనిండు, అంద్రకళింగసామ్రాజ్యములు రెంటికీని ఇది శ్రేయోదాయకమే యగును.

గజ— మీ రింక తత్క్షణమే వివాహసన్నాహము గావింపుడు.

ఈశ్వ— చిత్తము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

9 వ. రంగము — గజపతి యుద్యానవనము

[ప్రవేశము — అన్నపూర్ణ]

అన్న— (పట్టరాని యానందముతో)

(6) గె య ము

మాధు— (ప్రవేశించి) సఖి! ఈ సమయమున నీ విట్లు వనవిహార మె నర్చుచుండిన నెట్లు? సుముహూర్తము సమీపించిన డింట! తండ్రీగారు నిన్ను బిలుచుకొని రమ్మన్నారు.

అన్న— మాధురీ! నేడు కదా నీ మూలమున నా నోము ఫలించినది, నా జన్మము ధన్యమైనది! నీ ఋణ మెట్లు తీర్చుకొందునే?

మాధు— బాగుగా నున్నది! ఇందు నే జేసిన దే మున్నది? తిమ్మరుసయ్యవారి ప్రజ్ఞావిశేషమే దీని కంతకును గారణము. సరేకాని, సఖి! ఆ విద్యానగరము కన్నులపండువగా నుండు నంట, మఱి నన్నుగూడ నీతో.....

అన్న— అ దేమే యట్లనుచున్నావు? సరిసరి, నీవు రాకుండఁ బయ్యాణమా? రమ్ము పోదము,

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

10 వ. రంగము గజపతి భవనమందలి వివాహమండపము

[ప్రవేశము — పీఠభద్రగజపతి]

పీఠ— (నలువైపులు పాఠజూచి, ఆశ్చర్యముతో) ఈ చండి శ్లేమి? ఈ తోరణము లేమి? యజ్ఞసమయమున నీట్టి వైభవమునకుఁ గారణ మేమో! (బిగ్గరగా) ఎవ రక్కడ?

[ప్రవేశము — రాసి చండిక]

చండి— (నమస్కరించి) ఏం జాబూ!

పీఠ— చండికా! ఈ యలంకారము లన్నియు నెందులకు?

చండి— పెళ్ళి గాదు చుట!

పీఠ— (ఆశ్చర్యముతో) పెండ్లియా?

చండి— అవును వాబూ!

పీఠ— ఎవరికి?

చండి— ఎవరికేమిటి? అమ్మాయిగారికే.

పీఠ— అన్నపూర్ణ కా?

చండి— అవును వాబూ! మీకుఁ దెలియరా?

పీఠ— తెలిసిన నడుగుట యెందుకు?

చండి— నిశ్రంగా వుండే!

పీఠ— (అతోచనతో) చిత్రము కాదు, ఏదో తంత్రమే.....నరే కాని, ఎవరి కిచ్చి?

చండి— రాయలవారికి.

పీఠ— (అదరిపడి) అఁ! రాయలకే?

చండి— నిత్యం.

పీఠ— ఎవరు నిశ్చయించిరో?

చండి— తిమ్మరుసయ్యవారే స్వయంగా వచ్చి యేలినవారితో ఏమేమో మాట్లాడా రంటి. అందువై పెళ్ళి నిశ్చయించి, యీ యేర్పాట్లన్నీ చేశారు. అయ్యగారు తలపెట్టినట్లు యెంత?

వీర—(కోపముతోఁ దనలో) ఎంతలో నెంత జరిగినది! ఔరా! తిమ్మరుసుమంత్రి ఎంతటి మేధావి! కాదు కాదు, ఎంతటి మాయావి!! కాకున్న నేను యుద్ధ రంగమునుండి వచ్చులోపలనే ఏవో కల్లబొల్లిమాటలు చెప్పి నా తండ్రి నిట్లు వంచించఁ జాలునా?

ఆ తిమ్మరుసు వంచించె నన నేల? వంచించఁబడుటకు మా తండ్రి మాత్ర మే మంత రాజ్యతంత్ర మెఱుంగని బాలుఁడా? భీరుఁడా? ఇది మనఃపూర్వకముగాఁ గావించిన పనియే. ఇందు నేనే మా తండ్రిచే వంచించఁబడితిని.

ఆ మంత్రిహతకుఁ డేమో ప్రతిభాశాలి యని అదినుండియు మా తండ్రికి ఆతని వట్ల గౌరవమే. లేకున్న ఈ యుద్ధసమయమున మా రాజభవనమును బ్రవేశించుటకు ఆ కుటిలశత్రువునకు గుండె లుండునా? ఈ ముప్పున కంతటికి అదియే మూల కారణము.

ఈ హేయకార్యమునకు నేను సమ్మతించ ననియే కదా నాకుఁ దెలువకుండ, నన్ను వంచించి, నే వచ్చులోపలనే, కొంప మునిగిపోయినట్లు మా తండ్రి యీ సన్మాహము గావించెను! హూ! తనకు ఈనాటికిఁ బుత్రుఁడే శత్రు వై, శత్రువే మిత్రుఁ డాయెఁ గా! ఏమి కాలవై పరీత్యము!

ఆ గర్భశాత్రునిఁ కెట్టపట్టుటకు సోదరి యెట్లయ్యకొనెనో! వీరాధిపీరుఁ డగు తండ్రియే యిట్లయిగవుడు ఇంక సోదరి ననుకొనుట యెందుకు?

దిగంతవిశ్రాంతయశోవిభూషితులగు గజపతులకు నేటి కెంతటి తలవంపు ఘటిల్లినది! దుర్భరము! దుర్భరము!!

శా, ఔరా! యెంత నికృష్టకార్యమిది!! జన్మారాతితో వియ్యమా? శూరత్వంబును గంగఁ గల్పి, సరిరాజుల్ నవ్వ, సద్వంశవి స్ఫూర్తోదారయశోలతక జెఱుగురే? చాలాల్పలు, ఈ పెండ్లియుకా జేరంటంబును మంటఁ గల్పనియెడన్ నే వీరభద్రుండనే?

(పరిక్రమించి, యిండుక యోశించి)

ఇనుమును బట్టి యగ్నికి సమ్మేటపోటు లన్నట్లు ఆ దష్టశాత్రుఁ డగు రాయల మూలమున నా సోదరియెడలఁ గూడఁ గాతిన్యమును వహింపవలసిన వాడ నైతిని గదా! (తల వంకించి) హూ, పామ్రాజ్యసంకల్పముననుసరి

— నీవు పైకిని జాల బూదము. నీ ముందున నీ సరే నా యీ నిశ్చయమునకు
నీ ప్రేమ బల కావలసినదే, చూచుకా !

చండి — నా బాబూ !

వీర — చిర — ఇంక కార్యమునీ ఛాదించినవలసియున్నది.

చండి — ఆ చేతికి నెప్పుడీ వాబయ్యా !

వీర — (చండికి చెవిలో చేయి చెప్పును)

చండి — (కరుణ తీర్పుచు) నీ త్తం నీ త్తం అలాగే చేస్తా.

వీర — బ్రహ్మ సుమా !

చండి — నాకు చెప్పాలా బాబూ ?

వీర — మంచిది.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

11 వ. రంగము — తిమ్మరుసు మందిరము

[ప్రవేశము — తిమ్మరుసు]

తిమ్మ — ఎట్లా నేడీ వివత్సముద్రమునుండి బయటఁ బడఁగలిగితిమి. ఈ విషయముచే గర్భశత్రువును గణపతి యా వైవర్గములోనివాఁడయ్యెను; పరరాజుల నిర్బంధమునఁ జిక్కి తపించుచున్న నా దేశమాతకు నా తెలుఁగుతల్లికి దాన్వయము క్తియుఁ గలిగినది. ఇంక మా రాయలు నిష్కంఠకముగా రాజ్య మేలికొనవచ్చును.

(పరిక్రమించి సొలోచనముగా) కాని, వీరభద్రగణపతి వీమాత్రము నమ్మఁదగినవాఁడు కాఁడు. తేనె పూసిన కత్తి.

ఉ. నాటి పరాభవాన్ని మది నాటి తపించెడు వీరభద్రుఁడే
 నాటికి నేరి కేమి ఘటనం బొనరించునో క్రూరచిత్తుఁడై?
 నేటి వివాహవేళ గమనింపఁగఁ దన్ముఖలక్షణంబు, నా
 కేటికొ సంశయం బొదవె; ఏ నిక నేమిటియుండఁ జెల్లునే?

అతఁ డెంతటి కై రకు జాలినవాడే. తండ్రి వై ఐరి వేటు, కుమారుని వై ఖరి వేటు,
 (తల పంకించి) కానిమ్ము, ఈ రాత్రి చాయు శయనమందిరమునకు సమీప
 ముననే జాగరూకుడ నై యుండెదను.

(నిష్క్రమించును)

12 వ. రంగము — రాయల శయనమందిరము.

[రాయలు శయ్యపైఁ జనుచు యుండును]

కృష్ణ— ఆహా! నా యజ్ఞపతి యనుగ్రహమున నేడు కృతార్థుడ నైతిని గదా!
 శా. వేరఁ బెల్ల నడంగి దంతివిభుతో వియ్యంబు చేకూరె, బె
 పారం గై వన మయ్యె నింతట విశాలాంధ్రంబు సర్వంబు, దే
 వేరింగాఁ గయికొంటిఁ గోరిన సతిన్ బ్రేయోధానంబు; ని
 డారెక్ సర్వమనోరథంబులును; భాగ్యం బన్న నాదే కదా!

(ఎదుటఁ జూచి) అదిగో నా యర్థాంగలక్ష్మి వచ్చుచున్నది. నేను నిద్ర నటించి,
 యీమె విలాసము నొకింత గమనించెదఁగాక. (కన్నులు మూసికొని
 యుండును)

[ప్రవేశము — అన్నపూర్ణ]

అన్న— (యాచి) ఏ మిది, ఇట్టివేళ నాకున కప్పకే నిద్ర పట్టినది! (కొండ్రికసేవు
 జరిగి, కూర్చుండి వీణ వాయించుచు గాన మొనర్చును)

(7) గే య ము

కృష్ణ— (లేచి, వెనుకవై వునుండి వచ్చి, కనులు మూయును)

అన్న— (లేచి, ఆనందము నభినయించును)

కృష్ణ— శ్రేయస్వి! చూడకొందకృష్ణమాపిరవగు నీకు ఈ మేని భూషణములు.
దివ్యదీముందు దీపమువలె సున్నవి యుమా!

అన్న— నాదా! శ్రేయముయు అగు మీ కట్లు కాన్పించుచున్నదేమో కాని.....

కృష్ణ— అఁ! వలె కలెనుకొన్న శ్రేయస్వరూపిణివి నీవు గాక!

తే. ఆజి వీరుల నెందఱుతో జయించి
జేరు గన్నాడ పీరాధిపీరుఁ డనుచు,
నను జయించితి వీవు విన్ననువుచేత
శీలకులరూపసంపదచే లతాంగి!

అన్న— జీవితేశ్వరా! ఆవిరుండియు మా తండ్రి గావించిన యెగ్గులు గడింపక న
నీట్లు అడ్డాంగినిఁగా గ్రహించిన మీ ప్రణయముముందు నా దేపాటిది?

కృష్ణ—

తే. పాలఁతిరో! నాఁడు నీ చిత్రఫలకమందుఁ
గంటి భవదీయమోహనాకార మొకఁటె
మాయురే! నానిలో నింత హాయి నించు
నమృతహృదయంబు గల దంచు నరయ నైతి.

(అన్నపూర్ణ మీఁది కొఱుగును; ఒడ్డామునుండి కత్తి జాటీ క్రిందఁ బడును;
ఉభయులు నివ్వెఱపడుదురు)

కృష్ణ— (ఆదరితఁడై) ఏమి యీ వైపరీత్యము! ఈ తరుణ మేమి? కృపాణధారణ
మేమి? (కల పంకించి) తెలిసినది. ఇదియూ తంత్రము?

ఓనీ గోముఖవ్యాధుమా! ఇదియే కాఁబోలు మీ దేశాచారము! కుల
సంప్రదాయము! ప్రణయదేవత వని భావించితినే కాని నా పాలిటికి మృత్యు
దేవత వని యెఱుంగనైతి నే! ఏమి నయగారములు! ఎట్టి ప్రణయసందేశము!
హూఁ, బెమ్మలి కడుపున లేడిపిల్ల పుట్టునా మఱి?

అన్న— (మోకరించి) ప్రాణపతి!

కృష్ణ— చీ భర్తృమాతినీ! ఇట్టి మా యోపాయముచే నన్ను నిర్బింప నెంచిన నీ
తండ్రికిని నీకును దగు శాస్త్రీ యగునట్లు ఇదిగో యీ కరచాత్రముననే నీ
శిరస్సు పహస్రశకలములు గావించెదను. (కత్తి నెత్తును.)

తిమ్మరుసు— (సటాజేపమునఁ బ్రవేశించి) శాంతింపుము! వత్సా! శాంతింపుము!

కృష్ణ— (అక్కర్థముతో) అప్పాజీ! ఏ మీది యిట్టి వేళ నరుచెంచెతిరి!

తిమ్మ— తెలిపెదను వత్సా శాంతింపుము! శ్రీహర్ష మహాపాతకము గదా!

కృష్ణ— అప్పాజీ! దీనిని శ్రీ యనుచున్నారా? నా ప్రాణములఁ దీయ వేతెంచిన నారీరూపముహూరి గాని!

అన్న— ప్రాణపతి! చైవసాక్షిగా నే వేపాపము నెఱుంగను.

తిమ్మ— సత్యము. ఈమె వచించినది ముమ్మాటికి సత్యము.

కృష్ణ— అప్పాజీ!!

తిమ్మ— వత్సా! శాంతింపుము. నిజ మెప్పుడును నిలుకడమీదఁ గాని తెలియదు
జాలదు.

తే. నెమ్మనంబు ప్రశాంతిమై నెగడినపుడె
నిజము కల్లయు నరయఁగా నేర్చు నరుఁడు,
తేటనీటను గాక యుద్వేలజలధి
వీచికల లోనిరూపు గాన్పింపఁ గలదె?

కన్నతండ్రి యేమి, ఇంతటి దురంతమున కొడిగట్టి కన్నబిడ్డ కాపుర
మును గంగపా లొనరింప నెంచుట యేమి? ఈ విషయమున గజభతియు
నిర్దోషియే.

కృష్ణ— అయిన నింక దోషి యెవరు?

తిమ్మ— అదియు నిపుడే తేలఁ గలదు.

(అన్నపూర్ణతో) బిడ్డా! ఈ రాత్రి నిన్నలంకరించినవా రెవరు?

అన్న— ఆర్యా! మా యన్న చాని చండిక. నే నాందపారవశ్యమున నుండుటచే
అది యేమి యలంకరించినదో కూడ నెఱుంగనైతిని.

తిమ్మ— వింటివా వత్సా? ఇప్పుడు స్వప్నమాయెను గదా ఆ వీరభద్రగజవతియే దీని
కంఠకును గారకుఁ డని! మొదటినుండియు నాతని ముఖవైఖరి నా కేమో
యనుమానాస్పదముగానే యున్నది. అందులకే కదా నే నీ రాత్రి యప్ర
మత్తుఁడ నై మీ శయనమందిరమునకు నమీవమున నుండుట!

కృష్ణ—(చక్కాతావముతో) వేషి! నా యశోవేకమును మన్నింపుము. అమాయిక
వగు నెన్ను ఆనాని హాయి అని నీ మనసు నొప్పించితిని.

అన్న—జీవితేశ్వరా! అన్న హింసఁబడితిని.

కృష్ణ—మన విప్లవమును కేఁడు అప్పాజీ అనుగ్రహింపఁబడితిమి. (తిమ్మరుసు
దిక్కు మెఱంగున) అప్పాజీ!

తే. కోపమున సాధ్యి యిల్లాలి గొంతుఁ గోసి

భూరనారకకూపానఁ గూల నున్న

నన్ను వారించి కాపాడినాఁడ విట్లు;

నీ ఋణం బెట్లు తీర్చుకోనేర్తు? తండ్రీ!

(ఇరువురును చెమ్మరుసునకు నమస్కరింతురు)

తిమ్మ—శీమ్ర మేవ సుపుత్రావాప్తి వస్తు! వత్సా! ఇంక నే నా దాని చండికకు
దగు శాస్త్రీ గావించెదను.

కృష్ణ—అవశ్యము.

(తిమ్మరుసు 'నిష్క్రమించును)

[తెర పడును]

13 వ. రంగము — విద్యానగరరాజవీధి

[ప్రవేశము—రామావధానులు, పేరిశాస్త్రీ, చెటియొక వైపుననుండి]

పేరి—ఓహో రామావధానులుగారా?

రామా—ఓహోహో పేరిశాస్త్రీగారా? ఏమి బహుకాలదర్శనము!

పేరి—నే నీమధ్య ఊరిలో లేను. ఇప్పుడే వచ్చుచున్నాను.

రామా—అలాగు చెప్పండి. ఎందుకు రాలేదా యనుకొన్నాను.

పేరి—ఎక్కడకు?

రామా—మన రాయలవారి యాస్థానమున కండి!

పేరి—ఎందుకు?

రామా— రాయలవారికిఁ గుమారుఁడు పలిగినాఁడు గాదు మఱి!

పేరి— అలాగా! ఎంత : = చార్త! బ్రహ్మానంద మైనది.

రామా— కాదు మఱి!

పేరి— పిల్లవానికిఁ జే లేమి పెట్టి?

రామా— రంగరాయలు.

పేరి— మీ రక్కడనుండియే వచ్చుచున్నా రన్నమాట!

రామా— అవును బాబూ అవును. శ్రీవారు చేసిన సన్మానాలే యి వన్నియు (అని, తన మూటవై పు చూపును)

పేరి— అక్కడి విశేషా లేమి ?

రామా— పుత్రోత్సవసందర్భమున రాయలవారు శిల్పకళావిదులకుఁ గవిపండిత నటీనటగాయనీగాయకులకును గొప్ప గొప్ప సన్మానాలు చేసినారు.

పేరి— అది శ్రీవారి కెప్పుడు నున్నదే. అందులోఁ బుత్రోత్సవము గనుక మజిలీన వైభవముతో జరిపియుందురు.

రామా— వైభవ మన్న వైభవమా! ఆ ఆకుకవిత్వప్రదర్శనాలు, ఆ సమస్యపూరణాలు, ఆ పాటకచేరిలు, ఆ సన్మానాలు, అచ్చా ఒక కేమిటి! చూచితీచవలసినదే. తిమ్మరుసుమంత్రీశేఖరులకు నవరత్నఖచితమగు బంగారుతోడాలు రాయలవారు స్వయముగాఁ జేతులకుఁ దొడిగి ప్రత్యేకసన్మానము గావించినారు.

పేరి— మఱి అప్పాజిగారి చలువయేగా రాయలవారి యభ్యుదయమున కంతకుఁ గారణము!.....అది సరే కాని, ఎంతసేపటికిని గళావిదులు, కవులు, పండితులు, గాయకులు—వీరి సంగతియే చెప్పెదరే! శ్లోతిషుకు లెవరును రాలేదాయేమి ?

రామా— ఓహో మీరు శ్లోతిషుకులుగా మఱి! అమాట మఱచితిని. రా కేమి ? ఎంతోమంది జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు వచ్చినారు. రాయలవారి కుమారుని జాతకము చాల గొప్పగా నున్న దని యెంత ప్రశంసించినా రనుకొన్నారు! శ్రీవారు వారికిఁ గూడ గొప్ప సన్మానాలు చేసినారు.

పేరి— పిల్లవానికి అంత మంచి జాతక మన్నారే! ఎప్పుడు పుట్టినాఁడు పిల్లవాఁడు?

రామా— నేటికిఁ బదునొకండు దినములు. అనఁగాఁ బోయిన యమావాస్య మంగళవారము సాయంకాలము నాలుగుగంటల కంట!

పేరి—(తేళ్లు మోచి చెప్పించి, తనలో) ఆమావాస్య...నాలుగు గంటలకు జననము
.....లగ్నము మకర మైనది. శుక్రం దాటింట! కుజుఁ డేడింట! చంద్రుఁ
చెరిమిందింట! రాహువు తొమ్మిదింట! లగ్నాధిపతి వ్యయము! (పెదవి
విజిసి) ఆస్తి వాలార్జిట్టదోహం! అయినను నా కెందు కీ పిలువని పేగం
టము?

రామా— ఏ, ఏలో ద్వుముగా అలోచించుచున్నాను! ఎట్లున్నది జాతకము?

పేరి— ఎట్లుందితేనే అట్లున్నది. ఆస్థానజ్యోతిషులకంటె నా కేమి యెక్కువ
తెలియును?

రామా— అఁ, ఎంతమాట! మీముందర వా రెంఁగ? సమయానకు మీ రక్కడ లేక
పోతిరే యని మే మందఱము ఎంత యనుకొన్నామో!

పేరి— మీ కందఱకు నాయందలి వాత్సల్య మట్టిచి. వత్తునా మఱి?

రామా— చుంచెది కాబూ (నిష్క్రమించును)

పేరి— నే నా సమయమున కక్కడ లేకపోవుటయే ఒకందుకు మే లయినది.
రాయలవారు కమారుని జాతకమునుగూర్చి నన్నుఁ బ్రశ్నించిన నేమి చెప్ప
వలయును? మాయమాటలు చెప్పిన నే తప్ప ఉన్న దున్నట్లు చెప్పిన సంతో
షింతురా? సన్మానింతురా?

(నిష్క్రమించును)

14 వ. రంగము — వీరభద్రుని మందిరము

[ప్రవేశము — వీరభద్రుడు]

వీర— బోరా! ఆ తిమ్మరుసుమంత్రిహతకుఁడు నాపాలిటికి యమునివలె దావ
రించినాఁడే! అతఁ డనిన రాయల కెంత గౌరవమో! లేకున్న శయనమంది
రమునఁ దాను భార్యతో వినోదకేళిం దేలు సమయంబున నాతఁ డెట్లు ప్రవే
శింపఁ గలుగును? పాపము! ఆ చండికను జిత్రవధ గావించినాఁ డేట!

(పరిక్రమించి) నేను రాయలను అన్నపూర్ణను ఎడఁబాపుటకై ప్రయత్నింప, ఆ పాపిమంత్రిమూలమున నది విఫల మగుటయే కాక, వారికిఁ బుత్తుడు గూడఁ గలిగినాఁ డట! దుర్భరము! దుర్భరము!! ముం దా తిమ్మరుసును దెగటార్చినం గాని నా కసి తీఱదు.

శా. ఎట్టో తప్పినఁ దప్పెఁ గాక యలనాఁ, డేమాయె? భల్లుకపుంబట్టుం బట్టెఁ, బోవనిత్తునె యింకన్ బైలోక మేమైన? నేనట్టే రాయల పుత్తుఁ జంపి, యది యా యప్పాజి కంఠానకున్ జుట్టంబెట్టి, దవాగ్ని రేఁచెద; దహించుం బో యదే నైరులన్

ఇంక నే నీట నుండరాదు. మాటుపేషమునఁ బోయి రాయలకుఁ బరమావృఁడనుగా మెలఁగుచుఁ దరుణము వేచియుండి నా పని కొనసాగించెదను. (కొంచె మాలోచించి) కాదు కాదు, నే నటకుఁ బోవనే రాదు. నన్ను గుర్తింతురేని, నాఁడు చండిక కయినదే నాకును గావచ్చును. కలఁడు గదా నా యంతరంగమిత్తుడు కరండకుఁడు! అతనినే యీ కార్యమునందు నియోగించెదను. ఇట్టి పనులయం దాతఁ డెంతయేని కుశలుఁడు. రాయలకుఁ బ్రియమగునట్లు “మురహారు” డను మాటుపేరు పెట్టుకొని పోయి నా సంతకల్పమును కొనసాగించుకొని రాగలఁడు.

(నిష్క్రమించును)

15 వ. రంగము — విద్యానగరరాజవీధి

[ప్రవేశము — పేరిశాస్త్రి, రామావధానులు, ఒకరి కొకరు ఎదురుగా]

రామా— విధివిలాస మెంత విచిత్ర మైన దండీ శాస్త్రిగారూ!

పేరి— మా విచిత్రము అవధానులుగారూ?

రామా— ఇంతకు మీ చెవినిఁ బడలే దన్నమాట!

పేరి— ఆ రేదో చెప్పినఁ గదా!

రామా— గండ మంది కామా గండము! జలగండము !!

పేరి— ఏత్రముతో? ఎవరికి?

రామా— ఎవరికో? ఇంక నీం చెందుకు?

పేరి— అబ్బా! గంపికి చెప్పండి యెవరికో.

రామా— నీన రాయలవారి పుత్రునకే నండి!

పేరి— ఆ! రాయలవారి పుత్రునకే! అయ్యో! ఎంతగ్రహచారము!! అంతః పురములో నుండు మజ్జవానికి జలగండ మెట్లు సంభవించిన దండీ?

రామా— ఆ, పుర మేమే, అంతఃపుర మేమి? ఆ తరుణము వచ్చునరికి.....

పేరి— అశలుచుగలి వడిచి యేమేమో.....

రామా— విచండి మఱి. రాజభవనము పెరటిలోని సరస్సునొడ్డునఁ బిల్లివాఁడు బంతియాట యూడుకొనుచున్నాఁడట! ఆ యాటలో బంతి యెగిరి యా సరస్సులోఁ బడిన దట!

పేరి— రాసీజన మే నుయిచది?

రామా— అక్కడనేయున్నారు. వద్దు నాయనా యని వారు కేకలు పెట్టుచున్నను వినక — పసివాఁడు కాదు మఱి — ఆటతమకముతో వారి కందకుండఁ బరుగెత్తి ఆ బంతిని తీయఁ బోవునరికి — ఇంకే మున్నది — జాటి ఆ సరస్సులోఁ బడిపోయినాఁడట!

పేరి— (చెవులు మూసికొని) నారాయణ! నారాయణ !!

రామా— విచారపడకండి. ఇంకకు గండము తప్పినదిలెండి.

పేరి— అబ్బా! ఎంత కలవరపెట్టినా రండి మనస్సును !!

రామా— అందుకే విధివిలాస మున్నాను.

పేరి— సరే కాని, గండ మెట్లు తప్పినది?

రామా— దైవమువలననే.

పేరి— ఏ మాటయు సూటిగాఁ జెప్పరు గదా!

రామా— దైవమే ఆ మురహరుని భూపాన వచ్చి కాపాడినాఁడండీ!

పేరి— మురహరుఁ డెవఁడు?

రామా— ఎక్కడనుండియో వచ్చి యిటీవలనే రాయలవారి కొలువులోఁ జేరిన నేవకుఁ డఁట! ఏదో పనిమీఁద ఆవేశకే ఆతఁ డక్కడకు వచ్చి, ఆ సంఘటనముఁ జూచి, గుఱాలున నరస్సులో దూఁకి పిల్లవానిని బైకిఁ దీసి రక్షించినాఁ డఁట!

పేరి— ఎంతటి పుణ్యజనుఁడు! నిజముగా దైవమే కుఱ్ఱవానికై వాని నట్లు పంపి యుండును.

రామా— సందేహమా?

పేరి— పోనిండు, ఇంతకు గండము గడచి కుఱ్ఱవాఁడు బయటఁ బడినాఁడు. ఆ అందలుకుఁ గావలసినది.

రామా— ఆయుష్యము గట్టి దైన గండా లేమి చేయు నండి?

పేరి— అంతే లెండి?

రామా— మీ రేదో పనిమీఁదఁ బోవుచున్నట్టున్నారు?

పేరి— అవును, అవసరమైన పని యుండి.....—

రామా— సరే సొండు!

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

16 వ. రంగము — రాయల మందిరము

[రాయలు కూర్చుండి యుండును]

కృష్ణ— ఆహా ఏమి యా మురహారుని ప్రభుభక్తి! వినయసంపత్తి! నేవకుఁ డనిన నట్లు గదా యుండవలెను! మా రంగఁ డనిన నాతని కెంత ప్రేమ! ఒక్క నిమిష మైనను వానినిఁ గ్రిందకు దింపఁడే! నిన్నటి జలగండమునుండి యాతఁడు తప్పింపకున్నఁ గుఱ్ఱవాఁ డేమైయుండెడివాఁడో! ఇంతకు ఆ నారాయణుఁడే యీ మురహారుని రూపమున వచ్చి కుఱ్ఱవానిని సంరక్షించియుండును. ఇంతటి గండము గడచి సుఖ యై యున్నందున నింకఁ జిరంజీవిని బట్టాభిషిక్తుని గావించి, ఆ వేడుకఁ జూచి యానందింప నఖిలాశ పాడముచున్నద.

[ప్రవేశము — మురహారాడు]

ముర—(వం వం) ప్రభూ! నమస్కారము.

కృష్ణ—వచ్చితివా మురహారా! కూర్చుండుము.

ముర—(కూర్చుండి) ప్రభూవుట ఏదియో యోజించుచున్నట్టున్నారు!

కృష్ణ—మా రంగనికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయ సంకల్పముఁ గలుగుచున్నది మురహారా!

ముర—(సంతోషమును నటించుచు) పట్టాభిషేకమా అప్పాయిగారికి?

కృష్ణ—అవును మురహారా!

ముర—అహ! నేఁ డెంత సుదినము ప్రభూ! మా చిట్టి రంగయ్యతండ్రి సింహాసన ములంకరించినపుడు గదా మనకు బ్రహ్మానందము! మఱి శుభముహూర్త మెప్పు డని నిర్ణయించినారు ప్రభూ?

కృష్ణ—ఇదిగో అప్పాజీతో సంప్రతించి నిర్ణయించెదను. నీవు పోయి అప్పాజీ నొకమా టిటుకు ర మృంటి నని చెప్పము.

ముర—చిత్రము (పోవుచుఁ దనలో) రాయలను నా వలలోఁ బడవేసికొనుట కిదియే మంచి తరుణము. (నిష్క్రమించుచు)

కృష్ణ—ఈ మురహారుఁ డెంత యోగ్యుడో! మా రంగనికిఁ బట్టాభిషేక మనినఁ దనకుఁ బట్టాభిషేక మైనట్టే పొంగిపోవుచున్నాడు. ఇంతటి విశ్వాసపాత్రుఁడు అభించుట నిజముగా అదృష్టము గదా!

[ప్రవేశము — తిమ్మరుసు]

ముర—(హించి యుండి వారి యుభయుల సంభాషణమును వినుచుండును)

కృష్ణ—(లేచి నమస్కరించును)

తిమ్మ—మనోబిప్రవర్తి రస్తు!

కృష్ణ—(సంతోషముతో) మీ యాశీర్వాదము నా సంకల్పమునకు నాందియే సుందీ!

తిమ్మ—నీ సంకల్ప మెయ్యది వత్సా?

కృష్ణ—మన రంగనికిఁ బట్టాభిషేకమును జేయ సంకల్పించితి నప్పాజీ!

తిమ్మ—పట్టాభిషేకమా?

కృష్ణ—అవు నప్పాజీ! ఏ ముట్లన్నారు?

తిమ్మ—(నవ్వి) ఇంత పసికనమునఁ జిరంజీవినిఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ గావించుటకు నీ వేమంత మునలివాఁడ వై తివి? వయసు చెల్లిస నామంటవానికిఁ గలుగవలసిన సంకల్పము నీకుఁ గలిగినదే!

కృష్ణ—పసికన మైన నేమి? పేరునకుఁ గుట్టవాఁడు రా తైనను, రాజ్యభారమును వహించువారము మనమే కదా అప్పాణీ!

తిమ్మ—అది వాస్తవమే. కాని, యీ విషయమున బ్రజ లేమని బావించురో మఱి!

కృష్ణ—ఇందుఁ బ్రజల కేమి నిమిత్తము? నా కుమారుని పట్టాభిషేకమును నిర్ణయించువారు ప్రజలా?

తిమ్మ—నిర్ణయించువా రని కాదు...కాని సామ్రాజ్య మనినఁ బ్రజలు గాక మఱి వారై ప్రజాభిప్రాయమునుగూడఁ బాటించుట పురోభివృద్ధికి మార్గము గాదా మఱి!

కృష్ణ—అటు లైన నా కుమారునిఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ గావించుట కైనను నాకు సంపదాత్మకము లే దన్నమాట!

తిమ్మ—అయ్యో! లే కేమి వత్సా! అది గాదు నే నన్నది. ప్రజాసుర క్తియే రాజు నకు బలము గావున, ఈ విషయమున దూరాలోచన చేయవలసియుండు నని.

కృష్ణ—చోనిండు, ఇందుఁ బ్రజాసుర క్తికి భంగకర మైన దే మున్నది?

తిమ్మ—భంగకర మని కాదు నే ననుట.

కృష్ణ—మఱి మీ సంకోచమునకుఁ గారణము?

తిమ్మ—మీ వంశమున ఈవఱకు నేనాఁడును లేని యీ సూతన విధానమువలనఁ బ్రజల కెట్టి తలంపు గలుగునో యని నా సంకోచము. అంతే.

కృష్ణ—అటు లైన మా యన్నమాత్రము తన కుమారుని ఎనిమిదవయేటనే పట్టాభిషిక్తునిఁ గావించఁ దలంపలేదా?

తిమ్మ—అది నెఱవేఱినదా మఱి? యుక్తవయస్కుఁడ వగు నీ పుండఁగాఁ బని వాఁడు తగఁ డనియే కదా నాఁడు నిన్నుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ గావించితిని! అది గాక, ఆ సందర్భము వేఱు వత్సా!

కృష్ణ—మఱి యీ సందర్భమును వేఱే.

తిమ్మ—ఎట్లు?

కృష్ణ— ఆచిరుండియు నా యశ్వులందుమున కంతకును మీరే కదా కారకు లప్పాజీ! నావలెనే కుమారుడును మీచే కలిపిక్తుఁడైనచో మహోన్నతికి రాగలడని నా యాశయము.

మఱి మికా వార్ధకము పైకొన్నది. ఇప్పు డన్ననో చిరంజీవి పట్టాభిషేకోత్సవమును జూచి మీరును ఆనందింపఁ గలుగుదురు. దీనికిఁ బ్రజ్ఞామాత్ర మేల యంగీకరించరు? ఎందు కామోడించరు?

శిమ్మ— (చిహ్నమున వచ్చి) అదియా నీ యాశయము! (కొంచె మాలోచించి) సుఖము. అట్లే కానిముద్దు, నీ యభిలాషయే నా యభిలాషయు.

కృష్ణ— మఱి ఏ రెండు శుభములూర్తమును నిర్ణయించి, పట్టాభిషేకమునకు వలయు సన్నాహము లొనర్చుడు.

శిమ్మ— అవశ్య మిట్లే యెనఁచెదను. నీ వీలోపలఁ గళింగమున కాహ్వానపత్రికఁ గంపుము.

కృష్ణ— అలాగే.

శిమ్మ— (చిహ్నమించుచు)

కృష్ణ— (తనలో) ఏ మిది! కుమారుని పట్టాభిషేక మనిన నెంతో యానందింప వలసిన యప్పాజి.....నేఁ డిట్లు.....నిముఖతఁ జూపుట కేమి హేతువో! నే నింతగా నచ్చఁ జెప్పి యెప్పింపవలసినవచ్చెనే!

మురహారుడు— (చాటుననుండి యీవలకు వచ్చి, తనలో) నా పాచిక పాటుట కిదియే మంచి తరుణము. (ప్రకాశముగా) ప్రభూ! శుభములూర్త మెప్పు డని నిశ్చయించినారు అప్పాజిగారు?

కృష్ణ— (విసువుతో) నీ వొకఁడవు వెట్టివాఁడవు.

ముర— (బిక్కమొగముతో) ఏమి ప్రభూ అట్లనుచున్నారు? అప్పాజిగా రేమైన అభ్యంతరము చెప్పిరా?

కృష్ణ— అభ్యంతరము గాదు. ఇంత పసితనమునఁ గుమారునిఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ గావించినచోఁ బ్రజ లే మని శాపింతురో యని ఆయన సంకోచము.

ముర— సంకోచమా? అట్లయిన, మనుమని పట్టాభిషేకోత్సవమును జూడ నుత్సహించి అప్పాజిగారే యిట్లు సంకల్పించినారని ప్రకటింపుడు. అప్పుడు ప్రజ లందఱు తప్పక జోహో రొవర్చితిరుదురుగా!

కృష్ణ— (సాలోచనముగాఁ దల పంకించుచు) అవును, అప్పాజియందుఁ బ్రజల కట్టి భక్తివిశ్వాసములే కలవు.

మొర— అప్పాజిగారి కుమారునివలె అబ్బాయిగారు గూడ ఇప్పుడే యుక్తవయస్కుఁడు గావలె నన్న నేలాగు మఱి? అయినను...—తగినంత కారణము లేనిదే.....అప్పాజిగారు...ఏదియు ననరు. వారి హృదయ మతిగూఢము. వెట్టిజాగులవాఁడను నా కేమి తెలియును? అ దంతయుఁ దమకే తెలియవలె మఱి,

కృష్ణ— (తల పంకించుచు, నేదియో దీర్ఘాలోచన చేయుచుండును)

మొర— ప్రభువు లేదో.....అలోచనలో నున్నట్లున్నారు. నే నిక్కఁ బోయెదను.

కృష్ణ— ఏమియు లేదు. మాడ్చుడుము.

మొర— ఇంకకు మఱి శుభముహూర్తమును నిర్ణయించినారా ప్రభూ?

కృష్ణ— ఆ, నిర్ణయించినట్లే.

మొర— నట్లనుచున్నారే?

కృష్ణ— జ్యోతిషులతో సంప్రతించి నిర్ణయించెద నన్నారు అప్పాజి.

మొర— (సంతోషమును నటించుచు) అమృత్యా! ఇప్పటికిఁ గుడుటఁబడినది నా మనస్సు. ఇంక అప్పాజిగారి యింటికిఁ బోయి అబ్బాయిగారి కి సంతోష వార్త చెప్పి వచ్చెదను.

కృష్ణ— ఏమీ, కుట్టవాఁడు అప్పాజి యింట నున్నాఁడా?

మొర— అవును ప్రభూ!

కృష్ణ— ఎవరు తీసికొనిపోయిరి?

మొర— ఎవ రేల తీసికొనిపోవలెను ప్రభూ! వారు సర్వతంత్రస్వతంత్రులు.

కృష్ణ— అప్పాజియే తీసికొనిపోయెనా?

మొర— చిత్తము. అబ్బాయిగా రనిన అప్పాజిగారి కెంత వాత్సల్యమో! మఱి కొన్నాళ్ళనుండి వారు అబ్బాయిగారిని వీడియుండుటయే లేదు.

కృష్ణ— మంచిది. కుట్టవానితోఁ గూడ దేవినిఁ జూడఁ గోరుచున్నాను. మొరహారా! నీవు పోయి కుట్టవానినిఁ దీసికొని రమ్ము. నీ వేమియుఁ బట్టాభిషేకవార్తఁ దెలుప నక్కఱ లేదు.

మొర— చిత్త మట్లే. (పోవుచుఁ దనలో) తిమ్మరుసునెడల రాయల కనుమాన వీజమును నాటితిని. ఇంక నది మహావృక్ష మై త్వరలోనే ఫలింపఁ గలదు.

(నిష్క్రమించును)

కృష్ణ— (నారాచనుఁడై యిటు నటు తిరుగుచు) ఈ మురహారుఁడనినట్లు.....
 క్షుల కండజకు నాయందుకంటె అప్పాజియందే బత్తివిశ్వాసములు మెండు...
 అప్పాజియఁ బ్రజాసురత్రినే యెక్కువగాఁ జాటించుచున్నాఁడు!...
 అటు ప్రజాపతి యాచు! కలు అస్మాక యంగీకారము!..... నా కింక
 స్వార్థంబుమే లేదుగా!

మురహారుఁడనినట్లు...శాశ్వత కారణము లేనిదే అప్పాజి యేదియు
 ననదు...అయిన హృదయ మతిగూడము... మా రంగరా పసివాఁడు...
 అప్పాజి కుమారుడా యుక్తవయస్కుఁడు, తండ్రివలెనే ప్రతిభాశాలి, సర్వ
 జనాదరపాత్రుఁడు!...అప్పాజి యో సర్వతంత్రస్వతంత్రుఁడు!

కొన్నాళ్ళనుండి...ఏబికో మజి.....అప్పాజి ముఖమున...ఏమో
 అందోళనము పొడసూపుచున్నదే!

[విధిలో విచ్చగాని పాట]

(8) గేయము

కృష్ణ— (పాట నాటించి, అశ్వరథముతో) ఏమి యీ యువక్రతు! (ఎడమ కన్ను
 అదరుట నటించి) ఏమిది నా యెడమక న్నేటికో అదరుచున్నదే! (గుండెలు
 తడవికొనుచు) ఛీ! ఈజక నా కేటి కీ వ్యాకులత? పట్టాభిషేకసన్నాహ
 మును జూచుకోవలెను. ఓహో మఱచితిని, కళింగమున కాహ్వనపత్రిక
 నంపవలెను గదా!

(నిష్క్రమించును.)

17వ. రంగము—తిమ్మరుసు మందిరము.

[తిమ్మరుసు కామానాయకుఁడును గూర్పుండి యుందురు.]

కామా— ఆర్యా! ఆ మురహారుఁడెవ్వఁడై యుండు నిని మీ యూహ?

తిమ్మ— ఆతని వైఖరిఁ బరికింపఁగా నెవ్వఁడో మాయావిగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

కామా— మహారాజున కాతనియం దంత దృఢవిశ్వాస మెట్లు కలిగెనో?

తిమ్మ— అంత వినయవిధేయతలు చూపువానిపై విశ్వాసము కుదురుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది? అదిగాక, ఆతఁ డెంత మాయావియో రాయ అంత యమాయికుఁడు.

కామా— ఆతఁ డెంతటి మాయావి యైన నేమి? మన మింతమంది యుండఁగా ఆతఁ డేమి చేయఁగలఁడు?

తిమ్మ— ఎంత వెట్టివాడవు! త్రాచుపాముతోఁ జెల్లాట మేనాఁటికేని యనర్థకమే కదా!

కామా— పోసి యాతని విషయమై మనమే మహారాజుతో పల హెచ్చరింపరాదు?

తిమ్మ— హెచ్చరించుట కాతనియం దేమి దోషము జయలుపడిన దని? మొన్నఁటి జలగండమునుండి కుమారుని రక్షించినప్పటినుండి రాయల శాత్రుడు మరీ యాంతరంగికుఁడుగా నేర్పడినాఁడు. ఆతనిపై నిక మాట పడనిచ్చునా రాయలు?

కామా— ఈ కపటవర్తనమువలన ఆతనికిఁ గలుగు ప్రయోజన మేమో?

తిమ్మ— ఇది యంతయు ఆ పీఠభద్రుని దుస్తంత్ర మైయుండు నేమో యని తోచుచున్నది.

కామా— ఆతని దుస్తంత్ర మంతయు నాఁటిరాత్రి చండిక మూలమున జయలు పడనేపడినదిగా! ఇంకను సిగ్గు లేక యాతఁ డేమి తలపెట్టిన నేమి ఫలము?

తిమ్మ— అట్లు గాదు, ఆనాఁడు తన పన్నుగడ విఫల మైనది గావుననే మఱిం కే దైనఁ జెద్దయెత్తు ఎత్తియుండవచ్చును. ఈ మురహారుని కూటమి తుద కేవిధముగాఁ బరిణమించునో యని నానాఁటికి నా యంతరాత్మ కేటికో చెప్పరాని యాందోళనము కలుగుచున్నది.

కామా— అటు లయిన మన కిప్పుడు కర్తవ్యము?

తిమ్మ— ఏ మున్నది? జాగరూకుల మై యుండుటయే. అంతకన్న మన మిప్పుడు చేయఁదగిన దేమియు లేదు.

కామా— మహారాజు బుద్ధి నేఁ డిట్లు ఎందుకు అస్తవ్యస్త మైనదో?

తిమ్మ— ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది?

తే. కానికాలంబు సంప్రాప్త మైననాఁడు

నూయలోఁ బడు నెంత ధీమంతుఁడేని

కనకమృగరూపమునకు ముగ్ధతను జెంది

వంచితిమి కాండే జానకీవల్లభుండే!

కానీ చైత మున్నాడు. పట్టాభిషేకసమయము సమీపించుచున్నది.
వలయు సన్నాహము తొనర్పవలెను. రమ్ము పోదము.

(నిష్క్రమింతురు)

18 వ. రంగము — అన్నపూర్ణదేవి మందిరము

[ప్రవేశము — అన్నపూర్ణ, కమారుడు రంగరాయలు, చెలికత్తె మాధురియు]

అన్న — (కమారు నలంకరించుచు మెడలోఁ బులిగోరువతకము వేయుచు)

(9) గే య ము

మాధు — అమ్మా! చూడుము, ఇప్పు డచ్చముగఁ దండ్రవలెనే యున్నాడు!

రంగ — అమ్మా! నడుమునకుఁ గత్తి కట్టలే దేమే?

అన్న — ఇప్పు డెందులకు నాయనా? పెద్దవాడ వైనతర్వాతఁ గట్టుకొందువు గానిలే.

రంగ — ఎప్పుడు? నాన్నతోఁ గూడ యుద్ధానికి పోయేటప్పుడా?

అన్న — (ముద్దు పెట్టుకొని) ననుఁగన్న తండ్రీ! నీ కిప్పటినుండియు యుద్ధప్రసంగము లెందు కోయా?

మాధు — సింహముకడుపున జింకపిల్లి పుట్టునా మఱి?

[ప్రవేశము — రాయలు మురహారునితో]

మాధు — అమ్మా! అరుగో మహారాజగారు!

అన్న — (నుతోపముతో నెదు రేగి) నాథా! ఇదిగో అప్పాజిగారి యాశీర్వాద వలము! (అని పిల్లవానిని రాయల చేతి కిచ్చును)

కృష్ణ — (ఎత్తుకొని ముద్దాడి) రంగా! నీ కొక మంచి మాట చెప్పనా?

రంగ— ఏం మాట నాన్నా ?

కృష్ణ— చెప్పు మంటావా ?

రంగ— చెప్పు మఱి !

కృష్ణ— నిన్నుఁ జూడటానికి మీ తాతయ్య మామయ్య వస్తున్నారు.

అన్న— (సంతోషముతో) నిజముగానా ?

రంగ— మామయ్యా ? ఇక్కడే యున్నాడుగా ?

కృష్ణ— ఎక్కడ ?

రంగ— ఇడుగో (అని, మురహారునిఁ జూపును)

కృష్ణ— ఈతని పేరు మామయ్య యని పెట్టుకొన్నావా యేమి? బాగుగా నున్నది!
(పిల్లవానిని మురహారుని చేతి కిచ్చును)

ముర— (సంతోషమును నటించుచు) రా నాయనా రా! అప్పాజిగారి ఆశీర్వాదఫలము !

కృష్ణ— మొన్నటి జలగండమునుండి రక్షించి కుఱ్ఱువానికి నీవు మఱి ప్రాణదాత వైతివిగా !

ముర— అదియు అప్పాజిగారి యాశీర్వాదఫలతమే !

అన్న— నాథా! నిజముగా మా తండ్రి యిటుకు వత్తు నని కబు రంపిరా ?

కృష్ణ—లేదు. నేనే వారి కావ్వన మంపితిని.

అన్న— ఎందుకు ?

కృష్ణ— మన రంగనికిఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయ సంకల్పించి.

అన్న— (ఆశ్చర్యముతో) పట్టాభిషేకమా ?

కృష్ణ— ఏ మట్లు నివ్వెఱవడెదవు ?

అన్న— ఇంత చిఱుతప్రాయముననా ?

కృష్ణ— అయిన నేమి ?

అన్న— ఆప్పాజిగారితో సంప్రతించితిరా ?

కృష్ణ— వెట్టిదానా! అప్పాజితో సంప్రతింపకయే నిర్ణయింతు ననుకొంటివా ?
అప్పాజి మన పాలిటికిఁ బరమవైరి గదా !

అన్న— (చెవులు మూసికొని) అమంగళము ప్రతిహత మగుఁ గాక! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁ గాక!

కృష్ణ— దేవీ! పటి కిట్లు ఖితిల్లెదవు :

అన్న— నాథా! ఆచేమో నేడు మీ నోట అమంగళవాక్యము వెలువడినది.

కృష్ణ— నే నిపు చేచున్నాను?

అన్న— అప్పాజి మన పారిజిత్తుఁ యరమవైచి గదా యని యందరి.

కృష్ణ— కార్యభారముచే మనస్సు మనస్సులో లేచెందున నట్లంటిని గాఁబోలు! జేలా! దీని కింత కంగారా?

ముర— (తనలో) చెబానె! నా మిత్తుఁడు వీరభద్రుని సంకల్పమున కిది యెంతయు శుభసూచన.

కృష్ణ— దేవీ! నీ కే శుభవార్త చెలుపుటకే వచ్చితిని. మంత్రవర్గము నాకై యెదురు చూచుచుండును. నే నింకఁ జోవలెను.

ముర— (తనలో) ఈ రాత్రియే నా మిత్తుని సంకల్పము కొనసాగించెదఁ గాక!

కృష్ణ— మురహారా! రమ్ము పోదము.

ముర— చిత్తము.

(మురహారునితో రాయలు నిష్క్రమించును)

అన్న— (ఆనందముతోఁ గుమారుని దగ్గఱకుఁ దీసికొని)

(10) గేయము

మాధు— నాయనా! నీవు పట్టాభిషిక్తుడ వైతే నా కే మిస్తావ్?

రంగ— నీ కేమి కావా అంటే యది.

అన్న— మఱి నాకో?

రంగ— నే నిచ్చే దేమిట? అంతా నీదేగా!

అన్న— నా కన్నతండ్రీ!

(ముద్దాడుచు నిష్క్రమింతురు.)

19 వ. రంగము — అన్నపూర్ణాదేవి శయనమందిరము

[అన్నపూర్ణాదేవి శయ్యకుఁ బ్రక్క నుండు వేటొక పాన్పుపైఁ గుమారుఁడు రంగరాయలు నిద్రించుచుండును. ముఠపూరుఁడు నల్లవి మునుఁగు వేసికొని, బొడ్డులోఁ బన్నకత్తితో బెదరుచూపులు చూచుచు వచ్చి, పిల్లవానిని ఎత్తుకొని వరుగిడి పోవును.]

(తెర పడును)

20 వ. రంగము — పేరిశాస్త్రి గృహము

[పేరిశాస్త్రి కూర్చుండి ఏదో జాతకముఁ బరిశీలించుచుండును]

పేరి— అబ్బా! యీ జ్యోతిషపువృత్తికంటె బాధువృత్తి లేదు కదా! ఏవో పాడు జాతకాలు తెచ్చి యోగాలు చెప్పు మందురు. జాతకము బాగుగా నుండలేదనినఁ గష్టము తోచును; పోనీ బాగుగా నున్న దని చెప్పుదుమా, చెప్పినట్లు జరగకపోయినఁ బరిహసించుదురు; ఎటు చెప్పినను బాధయే.

(తెరలోఁ బెద్ద కలకలము)

(తెరలో) అయ్యో అయ్యో ఎంత ఘోరము! ఎంత దారుణము!!

పేరి— (అలకించి) ఏ మది? పాపము ఎవరి కేమి మూడినదో! (ఎదుటఁ జూచి) జనులు గుంపులు గుంపులుగాఁ బరుగెత్తుచున్నారే!

రామావధానులు— (పరుగుపరుగున వచ్చి) అయ్యో అయ్యో! ఎంత ఘోరము! ఎంత దారుణము పేరిశాస్త్రిగారూ!

పేరి— (ఆశ్రయముతో) ఏ మది రామావధాన్లుగారూ?

రామా— ఏమి చెప్పను? మన రాయలవారి కుమారుని ఎవరో యర్ధరాత్రమున హత్య గావించినా రట! ఊ రంతయు అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోవుచున్నది.

పేరి— (అదరిపడి) ఆఁ ఆఁ హత్యయే? రాయలవారి కుమారునే? ఎంత మాట! పెళ్లుగాఁ బట్టాభిషేకము దలపెట్టఁగా ఈలా గయినదా? ఆ తేండ్రయినవను నిందలేదు పాపము! ఎవ్వఁడో ఆ ఘాతకుఁడు?

రామా— ఎవ్వరైతే నేమి ఇంత జరిగిన తర్వాత? దర్బాపు చేయుచున్నారట!

నేరి— పాప మెట్టి ప్రహళారమండీ!

రామా— గ్రహచార మనఁగా జ్ఞాపకము వచ్చినది, శాస్త్రిగారూ! ఆనాఁడు నామకరణమప్పుడు జ్యోతిషు లందఱు పిల్లవాని జాతక మఖండముగా నున్నదని యంత పొగడినారే! ఇ దేమి యీలాగున జరిగినది మఱి?

నేరి— అదేనండి యీ జ్యోతిషములో వచ్చిన చిక్కు. ఉన్న దున్నట్టు చెప్పిన నెవ్వరైనను సంతోషించురా? అందులో మహారాజుగారి కుమారుని విషయమున జెప్పట యెట్లు? నేను ఆనాఁడే అనుకొన్నాను కుట్టవాఁడు దక్కఁదని అయినను ఆ యల్లలము నే నెందు కనవలె నని యూరకున్నాను.

రామా— అవును మీరప్పుడే ఏదో దీర్ఘముగా ఆలోచించి పెదవి విఱచినారు. నాకు అంత యర్థమైనది గా దప్పుడు.

నేరి— మనము పోయి పాప మొకమాటు చూచి వత్తము పడండి!

రామా— ఆలాగే. (నిష్క్రమింతురు)

21 వ. రంగము — తిమ్మరుసు మందిరము

[ప్రవేశము — తిమ్మరుసు]

తిమ్మ— (విచారముతో) అక్కటా! నే ననుమానించినట్లే యైనది. ఏనాఁ డాముర హారుఁ డిందుఁ గా లిడినాఁడో యా నాఁడే నా గుండెలలో రాయి పడినది. ఈ ఘోరహత్యకు...ఆతఁడే కారకుఁ డైయుండవలెను. ఎంత యోజించినను...ఈ విషయమున నా మనస్సు ...పటికో యాతనిమీఁదికే పోవుచున్నది. కాని తగినంత నిదర్శన మేదియుఁ గనఁబడనప్పుడు నే నేలాగున నిరూపింపఁగలను?

(పరిక్రమించి) ఆహా! కాలవై పరీత్యము! నాఁడు తిప్పాంబ విషముఁ బెట్టఁ జూచినపుడును, వీరవృన్దిహారాయలు కనులు దీయింప నెంచినపుడును రాయలను గాపాడఁ గలిగితినే. కాని, ఈనాఁడు రాయల కుమారుని రక్షింపలేక పోతినే! పట్టాభిషేకమహోత్సవ మేమి! ఈ దారుణ మారణ మేమి! ఎంత

యోదార్పినను ఈ సూతనపుత్త్రశోకమువలనఁ జాపము ఆ దంపతుల కూట టయే కలుగకున్నది. ఏమి చేయుదును ?

ఇంతకు ఈశ్వరేచ్ఛ బలీయము ! కాకున్న, రాయల కా మురహరునియం దంత దృఢవిశ్వాస మేల కలుగవలెను ? ఏమి చెప్పఁ జూచినను ఆతనిపై మాట పడినీయఁడే ! ఒక్క తణ మైనను ఆతని వీడి యుండిలేఁడే ! ... నా ప్రజ్ఞాబల మంతయుఁ గడకు ఆ సూర్యావిమూలమున నిరర్థక మైపోయినది గదా !

తే. కాలగతి యక్కటా ! ప్రతికూల మైన
సాగివచ్చునె నరుని ప్రజ్ఞాబలంబు ?
త్రిజగదారాధ్యుఁ డై మింటఁ దేజరిల్లు
రవియె నిస్తేజుఁ డౌఁ గాచె రాహువశత !

ఆ సూర్యుని యింకను ఏమి యనర్థములు తెచ్చిపెట్ట నున్నాఁడో ! ఎట్లయినను వాని నిటనుండి పాటఁదోలకుండిన రాయల కేనియు షేమము లేదు. దీని కేదేని యుపాయ మాలోచించెదఁ గాక !

(నిష్క్రమించును)

22 వ. రంగము — అన్నపూర్ణాదేవి మందిరము

[ప్రవేశము - అన్నపూర్ణ, మాధురి]

అన్న— (దుఃఖముతోఁ బొన్నపైఁ జేరఁబడి)

(11) గేయము

హా హతవిధి ! ఎంతలో నెంత చేసితివి !

మాధు— అమ్మా ! ఊటడిల్లుము. కడచినదానికై వగచి యేమి ఫలము ? ఇంతకుఁ గారాచార్థ మిట్లున్నది.

అన్న—

శా. అమ్మాడ్కిన్ నినుఁ బట్టి సట్టనడురే యా పాపి హింసించుచో
 “అమ్మా అయ్య” యటంచుఁ జీరి యపు డెంతల్లాడినావో కదా!
 చుమ్మల్వాతెడు నాదుగర్భ మెటు సైఁచునీ? నీదుపట్టాభిషే
 క మీర్జితగఁ డెల్లవాఱ విధికిన్ గన్ గుట్టనే పుత్ర)కా!

అంటినఁ గందిపోవు నీ కుసుమకోమలదేహము నట్లు హింసించుటకు ఆ
 పాపాత్ముని చేతు లెట్లాడెనో కదా! మందహాసచంద్రికలు గాయు నీ ముఖ
 చంద్రుని నే నీం కెన్నఁడు చూతుచురా తండ్రీ;

మాధు— అమ్మా! అర్ధరాత్రమునఁ గూడ నిద్దర లేకుండ నీ విట్లు విలపించుచుండిన
 నీ దేహమున కేమి యస్వస్థత గలుగునో! ఇంక లోనికి వచ్చి పరుండుము
 తల్లీ!

అన్న— రంగా రంగా! ఎక్కడ నున్నావురా తండ్రీ! రాజాధిరాజకుమారుఁడ వై
 పుట్టి కద కెట్టి ఘోరదుర్మరణముపా లైతివిరా నాయనా!

మాధు— అయ్యో పెట్టితల్లీ! ఆయువు దీఱినప్పు డై శ్వర్య మేమి చేయఁగలదు?

అన్న—

తే. నిన్నగా కల మొన్న జన్మించినావు
 ముద్దుముచ్చట లెవ్వయు ముగియలేదు
 ఎంత పాపంబురా తండ్రీ! యింతలోనె
 నీకు నూతేండ్లు నిండెను గా కుమార!

మాధు— అమ్మా! నీ విట్లాఱక యడలుచుండిన మహారాజుగారి స్థితి యేమిఁక?
 ఊఱడిల్లుము తల్లీ యూఱడిల్లుము!

అన్న— నే నెట్లాఱడిల్లఁ గలనే మాధురీ? ఈ గర్భకోకము నెట్లు భరింతునే?

(మూర్ఛిల్లును)

మాధు— అయ్యో దేవి మూర్ఛిల్లినదే! ఏమి గతి? సమయమునకు మహారాజుగా
 రై నను దగ్గఱ లేచే?

(వికచుచుండును)

[ప్రవేశము - రాయలు దూరముగా]

కృష్ణ— (దుఃఖముతో)

తే. స్వాంత మావంతయేని విశ్రాంతి గనదు,
నెవ్వగంజేసి కంటికిన్ నిదుర రాదు,
కన్ను మూసినఁ దనయుఁడే కానిపించు,
అక్కటా! యెంత దైవోపహతుఁడ నైతి!

అహో నా సంకల్ప మంతయు నెంతలో నెట్లయినది! నే నెంత మంద
భాగ్యుఁడనో! నేటితో నా యాశ లన్నియు నడుగంటినవి గదా!

శా. రారాజుల్ పడిగాపు లై కొలువ, వీరారాతివారంబు కై
వారంబుల్ పచరింప, మద్యశము విద్వాంసుల్ కవీశాను లిం
పారన్ సన్నుతి సేయఁ, బొల్పు ననుఁ గట్టా! నేటి కీరీతి దు
ర్వారంబైన దురంతచింతలఁ దపింపం జేసితే దైవమా!

అక్కటా! దేవి దుఃఖముఁ జూచినఁ గడుపు మఱింత తఱుగుకొనిపోవు
చున్నది. నే నేమని యూహింతును?

అన్న— (మూర్ఛ చెలిసి) నాఁడే ప్రాణేశ్వరు ఖడ్గమునకు బలి యైయుండిన ఈ
గర్భకోకము ననుభవించకపోదునే!

కృష్ణ— (వినుట నటించి) అబ్బా! ఖట్రపాతము గదా యీ మాట!

మాధు— (ఎదుటఁ జూచి) అమ్మా! ఆరుగో మహారాజుగారు.

అన్న— (లేచి యెదు రేగి) నాథా! (అని, మీఁది కొఱగును)

కృష్ణ— (దుఃఖముతో) దేవీ! (అని వట్టుకొనును)

అన్న— నే నెంత పాపముఁ జేసితిని నాథా! (చెక్కిచెక్కి యేడ్చును)

కృష్ణ— దేవీ! మన మిర్వురమును ఇందు సమానభాగులమే. అట్టి పుత్రరత్నము
మన కెట్లు దక్కును? “సుకృతీ గతాయుః”, ఇట్లు పొగిలి పొగిలి యేమి
చేయఁగలము? నాకుమాత్ర మూటల గలదా? దై ర్థ్యము వహింపుము.

అన్న— అయ్యో నా ముద్దులవట్టినిఁ జూడకుండ వే నిం కెట్లు మనఁగల్గును?

కృష్ణ—

సు. కలికి! యూజుటఁ జెందునూ యింక; ఇటుల్ కన్నీరు
మున్నీరుగా

విలపింపక ఫల మేమి? ప్రాణులకు నుర్విన్ దేహబంధంబు ని
శ్చలమే? అల్లదె వాహినిం బడిన కావ్యవ్రాతమ ట్లాక్కచోఁ
గలియున్ బాయును; దీని కింత వగవంగాఁ జెల్లునే ధీయుతుల్?

దేవి! ఆ పుత్రఃసూతకుని జూడఁ గనిపట్టుటకై మన మురహరుని నియ
మించితిని. పట్టువడినతోడనే వానినిఁ జిత్రవధ గావించి నీకు మనశ్శాంతినిఁ
గలుగఁ జేసెదను. నీ వింక లోని కేగి పరుండుము.

అన్న— అయ్యో నాధా! ఆ సూతకునిఁ జంపినంతమాత్రాన మన కుట్టువాఁడు
లేచి వచ్చునా?

కృష్ణ— అట్లు గాదు. దండనార్హుల దండింపకుండుట రాజధర్మము గాదు.

మాధురీ! దేవినిఁ గొంపొమ్ము.

మాధు— చిత్త మట్లే.

(అన్నపూర్ణతో నిష్క్రమించును)

కృష్ణ— (పోజోపును)

[ప్రవేశము — ఎదురుగా మురహరుఁడు నగల బరణితో]

కృష్ణ— (ఆశ్రముతో) పట్టువడెనా పుత్రసూతకుఁడు మురహరా?

ముర— (కన్నవదనుఁ దై మిన్న కుండును)

కృష్ణ— పలుక వేమి? పట్టువడెనా లేరా?

ముర— (హీనస్వరముతో) చిత్తము పట్టువడినాఁడు.

కృష్ణ— (ఆశ్రముతో) ఎవఁడు వాఁడు?

ముర— (ఊర కుండును.)

కృష్ణ— (కోపముతో) చెప్ప వేమి?

ముర— చెప్పుటకు నో రాడకున్నది వ్రభూ!

కృష్ణ— సందేహ మేటికి? త్వరగాఁ జెప్పుము!

ముర— బ్రభూ! తమిషుఁడు.

కృష్ణ— (కోపముతో) ఎవరిని కుమించుట? చెప్పెకవా లేదా?

ముర— ప్రభూ!

కృష్ణ— నీ కేమైన మతి పోయినదా?

ముర— లేదు ప్రభూ!

కృష్ణ— లేకున్నఁ జెప్ప వేమి? ఆ ఘాతకుఁడు నీ కేమైనఁ గావలసినవాఁడా?

ముర— హరిహరీ! ఎంత మాట!!

కృష్ణ— ఇంతకుఁ జెప్పెదవా లేదా?

ముర— మనకు సన్నిహితులే ప్రభూ!

కృష్ణ— (ఆశ్చర్యముతో) సన్నిహితులా?

ముర— సచివోత్తములు గూడ.

కృష్ణ— సచివోత్తములు! అనఁగా?

ముర— (మిన్నకుండును)

కృష్ణ— చెప్ప వేమి?

ముర— అ...పా...జిగారు.

కృష్ణ— (నివ్వెఱవడి) ఆఁ అప్పాజి! అప్పాజి!! (కూలఁబడి) అప్పాజీ!!! నే నమ్మఁ జాలను. నమ్మఁ జాలను. అప్పాజి యేమి? ఇట్టి దారుణకృత్యమున కొడి గట్టుట యేమి? మురహారా! నీవు భ్రమపడుచున్నావు.

ముర— ఎంత మాట ప్రభూ! మీ రట్లనుకొనుట సహజమే. నేనును దొలుత నట్లే యనుకొంటిని.

కృష్ణ— ఆఁ, ఏమి యీ వైపరీత్యము!

ముర— వైపరీత్యమే మఱి. (చేతితోని నగల బరణి తెఱచి, పిల్లవాని పులిగోరు హారమును దీసి) దీనినిఁ జిత్తగింపుఁడు ప్రభూ!

కృష్ణ— (చూచి) ఇది కుట్లవాని హారమే. ఇందు వాని పేరు గూడఁ జెక్కఁ జడియే యున్నది. ఇది నీ కెక్కడ దొరకినది?

ముర— వారి యింటనే.

కృష్ణ— అప్పాజి యింటనే?

ముర— చిత్తము.

కృష్ణ— అయిన విరోధులెవ్వరైన ఈ పని గావించి అయిన యింటఁ బడవైచి
లేమో!

ముర— నేనును అలాగే యనుకొంటిని. కాని, నేను వారి యింటికిఁ బోవునరికే...

కృష్ణ— నీవు వారి యింటి కేల పోతివి?

ముర— ఘాతకుని జాడ నేమైనఁ గనుఁగొన్నా లేమో యని అప్పాజిగారి నడు
గుటకై...

కృష్ణ— ఎప్పుడు పోతివి?

ముర— ఈ రాత్రియే

కృష్ణ— అడిగితివా?

ముర— లేదు ప్రభూ!

కృష్ణ— ఏల యడుగలేదు?

ముర— నేను వారి యింటి సమీపమునకుఁ బోవునరికే, లోపల నేవో గుసగుసలు
వినిపించుటచే 'ఏమిరా యీ గుసగుసలు' అని వెలువలనే యుండి విని, వారి
మాటలలో అబ్బాయిగారి పులిగోరువోరమును గూర్చిన ప్రస్తావము వచ్చి
నందున, వారందఱు నిద్రించినవెనుక మెల్లఁగా నింటఁ జొచ్చి పరికింపఁగా
నం దొక పెట్టెలో నీ బరణి కనిపించినది; తెఱచి చూతును గదా అబ్బాయి
గారి వోర మిందు దొరనది. ఇంతలో వారికిఁ గొంచెము మెలఁకువ వచ్చు
చున్నట్లు డఁగా అలసింపుటకు లేక యీ బరణియే తీసికొని వచ్చితిని; (అని,
బరణిలోనుండి తిమ్మరుసు తోడాలు తీసి చూపును)

కృష్ణ— (చూచి) కుట్టవాని నామకరణమునాఁడు నేను అప్పాజికి బహూకరించిన
తోడాలే యివి! అప్పాజి యింట నెవరెవరు మాటలాడుచుండిరి?

ముర— అప్పాజిగారు తమ తమ్మునితోను గుమారునితోను మాటాడుచుండిరి.

కృష్ణ— ఏమి మాటాడుచుండిరి?

ముర— తన చిరసంకల్ప మీనాటికి సిద్ధించిన దనియు.....

కృష్ణ— అఁ!

ముర— నేటితో రాజవంశమును నిర్మూలించితి ననియు.....

కృష్ణ— అఁ! అఁ!

ముర— ప్రజానురక్తి తన పట్టున నుండుటచే నింకఁ దన కుమారుని నిరాటంక
ముగా ఆంధ్రసామ్రాజ్యపట్టభద్రునిఁ గావించు ననియు.....

కృష్ణ— బౌరా! నే నుండఁగానే తన కుమారునకుఁ బట్టాభిషేకమును జేయఁ గలఁడుగా!

ముర— నేఁడో రేపో...ఆ యభ్యంతరమును గూడఁ దొలఁగించుటకే.....పంక ల్పించుచున్నారు.

కృష్ణ— (అదరిపడి) ఏమీ నన్నుఁ గూడ హత్య గావించుటయే?

(తెరలోఁ గలకలము)

కృష్ణ— ఏ మా కలకలము?

భటుఁడు— (పరుగుపరుగున వచ్చి) ప్రభూ! అప్పాజీగారి యింట దొంగలు ఏడినా రఁట!

కృష్ణ— సరే పొమ్ము.

భటు— (నిష్క్రమించును)

ముర— ప్రభూ! ఆ దొంగలు మ తెవ్వరును గారు, వీఁడే. (అని, తన్నుఁ జూపించు కొనును).

తృప్త— బౌరా! అప్పాజీ యెంత ద్రోహ మొనర్చినాఁడు! అతఁ డిట్లు కావించు నని స్వప్నమం దైనను అనుకొనలేదే! కాలనర్పమును బూలమాల య్యని భ్రమించి మోసపోతి నే! ఎంత ఘోరము! ఎంత దారుణము !!

(అప్పాజీ నుద్దేశించి)

అప్పాజీ! నీకు నే నేమి యవకారము గావించితిని? ముదిసి ముప్పున నున్న నీ కిట్టి ఘోరహత్య గావించఁ జేతు తెట్లాడెను? పై పెచ్చు మేకవన్నె పులి వై న న్నె ట్లూరడింప వచ్చితివి?

అప్పాజీ! ఛీ! నీ వింక అప్పాజీవి గావు. టరీ ద్రోహీ! పుత్రసూతకా! ఇట్లు నా వంశమును నిర్మూలించి, ఈ సామ్రాజ్య మంతయు నీ కుమారునకే కట్టఁబెట్ట నెంచితివిగా! (పరిక్రమించి) అందులకే కాబోలు కొన్నాళ్ళనుండి నీ ముఖమున నేమో యాందోళనము పొడగట్టఁ జొచ్చినది! కాకున్నఁ గుమారుని పట్టాభిషేకమునకు నాఁ డట్లు అడ్డు చెప్పరువా? ప్రజామర క్తి నీపట్టునఁ గల దని విజ్ఞప్తిఁపఁగుచున్నావుగా!

మురహారా! తత్క్షణమే పోయి.....

ముర— ప్రభూ అక్క!

కృష్ణ— (కొంచె మాగి, సవితరకముగాఁ దనలో) ఆ! చిన్ననాఁటినుండి నన్నుఁ జెచ్చి పెద్దఁ జేసి మహోన్నతికిఁ దెచ్చెనే! కూరదండనమా? ప్రజానురక్తి బలియమే! పోనీ, పిలిపించి విచారించునా? విచారించి ఫలము! అంతటి మేదావి, కాదు కాదు, అంతటి మాయావి తన ద్రోహమును గప్పిపుచ్చు కొనఁ జాలఁదా? ఎంతటి మాయావి గాకన్న నాఁడు మాయన్న నా కనులు దీయించి చూపు మన్నపుడు నన్నుఁ దన యింట డాచి, మేఁక కన్నులు చూపి యాతని మోససించునా? ఆతఁ డెంతటి క్రై నను జాలిన వాఁడే...నా కుమారుఁడే యిట్లయినపుడు నా కింకఁ బ్రజాభిప్రాయముతోఁ బని యేమి? మఱి, యింతటి రాజద్రోహమునకుఁ బాల్పడినవాఁ డెంతవాఁ డైన నేమి? శిక్షార్హుఁడే.

మురహరా! తత్క్షణమే పోయి, రక్షకభటాధికారి ఆదెప్పనాయకునితో మా యాజ్ఞాగాఁ చెల్పుము—ఆ రాజద్రోహి తిమ్మరుసు నెదుటనే ఆతని కొడు కును దమ్మునిఁ జిత్రవధ గావించి, ఆనలఁ దిమ్మరుసు కనులు వెలికి, అన్న పానము లీయకుండఁ గారాగారమున బంధించి యుంచు మంటి మని, పొమ్ము! తత్క్షణమే పొమ్ము!!

ముర— (కదలి కుండును)

కృష్ణ— (కోపముతో) పో వేమి?

ముర— (భయచిహారములు నటించుచు) ప్రభూ! అప్పాజిగారిపట్లఁ దా మింత... దారుణకృత్యమును.....

కృష్ణ— (పట్టరాని కోపముతో) ఏమీ దారుణమా? అజేంద్ల పసివానిని హత్య గావించుట దారుణము గా దేమి? అప్పాజి! అప్పాజిగాని మఱెవ్వఁడైనఁ గాని, పుత్రప్రేమాతకుని రాజద్రోహిని పై రింపు మందువా? చాలు, నా మాట కెదురాడక పొమ్ము.

ముర— (కదలి కుండును)

కృష్ణ— (కోపముతో) కదలి వేమి?

ముర— ఆదెప్పనాయకుఁడు నా మాట పాటించుచు ప్రభూ?

కృష్ణ— (అలోచించి) అవును నిజమే. జాబే చ్రాసి యిచ్చెదను. (జాబు చ్రాసి యిచ్చుచు) ఇదే మా యాజ్ఞను తత్క్షణమే నెఱవేర్చవలె ననియు, లేకున్న శిరశ్చేదముఁ గావించుఁ ననియు జెప్పము. పో! తత్క్షణమే పో!!

ముర— (భయము నటించుచు) చిత్తము.

కృష్ణ— (కోపముతో నిష్క్రమించును)

ముది— (సంతోషముతోఁ దనలో) బలే! నేటికి ఫలించినది నా ప్రయత్నము, నా మిత్తని మనోరథము! ఇదిగో యీ యాజ్ఞావత్త్రమే తిమ్మరుసుమంత్రవంశ సిద్ధాంతసకురారము!

ఎదే ఆదెప్పనాయకున కీ తేలి నందిచ్చుట! వెంటనే యిటనుండి యురాయింతు! మఱునాఁడే రాయలపై దండయాత్రాసన్నాహము! బలే బలే!! (నిష్క్రమించును)

23 వ. రంగము — కారాగారము

(తిమ్మరుసు, కనులు తీయఁబడి తీవ్రబాధతోఁ దలపించుచుండును)

తిమ్మ— అబ్బా బాధ!...నరకబాధ!! ఈ బాధయే మ తెవ్వరి మూలమున నేని కలిగియుండిన నింత విచారమే లేకుండెడిది గదా! ఎవ్వని క్రేయోభివృద్ధితై నాజీవితసర్వస్వమును ధారవోసితివో ఆతనివలననే కలిగినదే! అబ్బా!

తే, మోహమునఁ, గూలిపోనున్న మొలకఁ దెచ్చి
పదిలముగఁ బెంచి, తగిన దోహద మొసంగ
అది మహావృక్ష మై నేటి కక్కటకట!
విఱుచుకొని మీఁదఁ బడె విధిప్రేరణమున!

ఆహా ఎంతటి కానికాలము సంభవించినది! విరాధివీరులగు వైదిరాజులను సైతము నా ప్రజ్ఞాబలముచే వక్రులఁ గావించుకొని, నేటివఱకు నేనే రాజాధిరాజుగా రాజ్యవక్ర మంతయు నడపుచు, ఎల్లవారిచే మన్నన లందిన నాకు, ఈ వార్తకడకతో ఎట్టి దుస్థితి వట్టినది!

అబ్బా! దేహ మాపాదమస్తకము పెనుమంటలతో మండిపోవుచున్నదే కాని యీ పాడుప్రాణము లింకను ఈ బొందిని వీడిపోకున్నవే! విలపించుట కనియు శక్తి లేకున్నది...అయ్యో! ఏమి నా వెట్టి! నే నిపుడు దేని కని విలపింతును!

మ. అకటా! నా కులవర్ధనుండు విమలన్యాంతుండు ఏకైకపు
త్రాసం జన్మంగిని ఘోరమర్మరణ మందన్ గాంచి దుఃఖింతునా!
అకలంకుండు పితమ్మ జన్మ నిహతుం డెటన్ విచారించునా!!
ఇక నిట్లే మరవస్థపాలుయిన నాకే నేను శోకింతునా!!!

కామానాయకుడు— (దుఃఖముతోఁ బరుగుపరుగునఁ బ్రకటించి) అయ్యో, తండ్రీ!
మీ కెట్టి దురవస్థ మట్టిలినది! (తిమ్మరుసు మోమువంకఁ జూచి) హా దుర్మ
రము! దుర్మరము!!

తిమ్మ—(ఆలకించి) ఎవ రక్కడ? కామానాయకుడా? విచారించకుము నాయనా?
కామా— (దుఃఖముతో)

శా. హా తండ్రీ! జగదేకపూజ్యుడవు, నీకా యిట్టి ఘోరంబుఁ జే
సేతన్ తేఁడు ఘటించుటలో? కడకు నిస్సీ! యంభుఁడైపోయెనే?
చైతన్యంబు నశించెనే తనకు? ఏ జాల్ముండో వంచించ వి
ఖ్యాతంబౌ భవదీయపూర్వచరితం బాపాటి పాటించడే!

తిమ్మ— నా పురాకృతకర్మఫల మీ ట్లుండ రాజు పెండులకు దూషించెదవు?

కామా— ఏమీ మీ కర్మఫలమా యిది తండ్రీ? అక్కటా! సామునకుఁ బా లోగ్గిసి
పెంచిన ట్లాడెఁ గదా మీ రా దుర్మదాంధున కొనర్చిన మే లంతయు!

తిమ్మ— నీ వై నను రాజు నాగ్రహముఁకొని బాత్రుఁడవు గాక సుఖముగా బ్రత
కుము నాయనా!

కామా— అయ్యో తండ్రీ! మీకే యింత ఘటిల్లినపు డింక నా ప్రాణములకా
యాసించువాడను?

తిమ్మ— (ఆశ్రమముతో) అటు లయిన నీ యుద్యమ మేమి?

కామా— ఏ మున్నది? ప్రతీకారము, ప్రాణత్యాగము.

తిమ్మ—(ఆశ్రమముతో) అఁ అఁ! నామీది గౌరవము నిన్ను ఉన్నత్తునిఁగాఁ జేయ
చున్నదే కామానాయకా! వలదు, నీ కి సాహసము వలదు.

కామా— సాహసమునకు సాహసమే ప్రతీకారము.

తిమ్మ— కాదు. ప్రతీకారమువలనఁ బగ పెరుగునే కాని తఱుంగదు. అది గాక,
రాజద్రోహమే పాప మైనపుడు రాజహత్య మహాపాతక మని వేతె చెప్పవల
యునా? అందును విశేషించి రాయల యెడలనా నీ కిట్టి దుస్సంకల్పము?

కామా— రాయ లైన నేమి? మ తెప్పల వైర నేమి గుఱపించు వైరము?

తిమ్మ— రాయలు గుఱపించుడు కాదు, కానేరడు. పట్టణ దారి ఆతని యొక్కత నాకు చెలియును. నీ కట్టు తెలియఁ గలదు? ఆరణ్యంబు చావార్జివ్యంబున సంభూతుఁడు.

కామా— (అశ్చర్యముతో) విష్ణుని !!

తిమ్మ— నిశ్చయముగా.

కామా— నుజి నేట దారుణకృత్యములొ?

తిమ్మ— కన్నుటికి మూలము కదలి యమాయికరయే.

కామా— అమాయికుఁడా రాయలు?

తిమ్మ— నిస్సంశయముగా.

కామా— ఎట్లు?

తిమ్మ— అమాయికుఁడు కానిచో అ మాయాపేసి అంతగా నిశ్చయించునా? మమా చుని గొలుపొపునా? “ప్రహరణో మహా మేవ”.

కామా— అయ్యో! ఇంకను ఆరతిపై మీ రెంతట మమకారము వచ్చె! పుత్ర పుత్రికలముగఁ జెంచి పెద్దఁ జేసిన మీ వాత్సల్యము ఆతని గురుద్రోహమును నైతము నైరింపఁ జేయుచున్నదే!.....కాదు, నుజులెందుల జేయుచున్నదే!

తిమ్మ— రానికిని ఆతని యోగ్యతయే కారణము.

కామా— ధర్మాధర్మవిచారణకుఁడతని జ్ఞాన యోగ్యత యెక్కింది తండ్రీ?

తిమ్మ— ధర్మనిర్ణాయకుఁడు దైవ మెక్కిందే నాయనా!

కామా— (తోపముతో) దైవము! ధర్మము!! మీ రేమైన ననుఁడు. ఆ క్రూరా చ్యుని.....

తిమ్మ— ఓ ఆఁ కామానాయకా! నీ కి తొందరపాటు తగదు. రాయలను నిందించి నా మనస్సును మఱిత నోఖింపఁ జేయకుము.

నిజముగా నీకు నాయెంత ఆదరమే కలదేని, రాయలకు నా నిర్దోషిత్యమును నిరూపింపుము. అదియే నీవు నా కిప్పట్టునఁ జయఁ గల మహాభాగము. అప్పుడే నా యాత్మకు శాంతి.

కామా— అహ! మీ కమాగుననంతలే నే మంచును? (మోకరించి) మీ మర్బరా
 పట్టకలసి కోపోచేకమున ఏమేమో వదలి మీ మనస్సు చావ్వఁ గేసితిని.
 కమింపుడు. ఇదే మీ యాజ్ఞాగుసారమే వర్తించెదను.

తిమ్మ— గుణ దవ!

కామా— (లేచి) ఇహ కాలవై పరిత్యమి! ధర్మమునకు నే చెట్ట దుస్థితి సంక
 వించినది!!

కా. ధర్మంబే జయ మొందు నంచు అల శాస్త్రాలెల్ల ఘోషించుగా!
 తార్తా రయ్యె నదేమొ నేటి కకటా తత్సర్వమున్! గానిచో
 దుర్తాదుల్ జయ మొంద నేర్తురే? మహాత్ముల్ దుర్గతిం గందురే?
 ధర్మధ్వంసకుండౌ కల్మషభునకే దైవంబుతో ధ్యాయేనే!!

(నిష్క్రమించును)

తిమ్మ— అక్కలా! ఇన్ని కష్టము లనుభవించుటకే కాబోలు దైవము నా కింతటి
 పాపిష్టపునీర్ణాయు వాసంగినది! ఈ నిర్భాగ్యపురితిమ్మరుసు గతించినవెనుక
 శిష్టి కష్టముల కింక డా వెక్కడ దొరకునో!

కృష్ణరాయా! నాపై నీ కంత కోపమే కలిగిన నొక్కపోటుతో నన్ను
 గడతేర్చియుండరాదా తండ్రీ! ఇంతటి గర్భతోకము ననుభవించకపోదునే!

[ప్రవేశము - రాయలు]

కృష్ణ— (కసితో) పుత్రహత్య! రాజద్రోహము!! ప్రతిఫలము!!!

తిమ్మ— (వినుట నటించి) నమ్మితివా? నమ్మితివా వత్సా?

కృష్ణ— నమ్మియే యింత చెడితిని.

తిమ్మ— ఎవనిని నమ్మి?

కృష్ణ— నమ్మఁ గూడని వానిని నమ్మి.

తిమ్మ— ఎవ్వఁ డా నమ్మఁ గూడని వాఁడు?

కృష్ణ— ఎవ్వఁడో తెలియ దేమి? నీ యంతరాత్మ నడిగి కొనుము.

తిమ్మ— వత్సా! వాకుఁ గనులు దీయించితివే కాని, నిజముగా నీకుఁ గనులు లేవు,
 లేనేలేవు.

కృష్ణ— అవును లేవు. ఉన్నచో నిట్టి మాయాకూపమునఁ గూలుదునా? కుమారునిఁ గోలుపొవుదునా?

శిష్యు— హరి! కాలము దీక్షింపవాడను, నేఁడు గాకున్న రే వై నకు నేను బోవలసినవాడనే. కాని, వత్సా! ఒకందుకు సంతోషము. రాజసేవాఫలి మిట్టివని నీవు లోకమునకు నేఁ డొక శాశ్వతమైన గుణపాపమును కేర్పినవాడవైతిని.

కృష్ణ— రాజద్రోహమునకు ఫల మనుము.

శిష్యు— కానిమ్ము, ఇదే నీకు నా కడపారి సందేశము—మహాసేయుఁడు పద్మా రణ్యులు నాఁడు నాజీన యాంధ్రసామ్రాజ్యాంకురమును శ్రద్ధముగాఁ జెంచి ని చేతులలోఁ బెట్టితిని. ఇపు దాని నెట్లు నిలువఁబెట్టుకొనెదవో చూచుకొనుము.

శి. చెల్లెను దీర్ఘకాల మెటొ, సేవ యొనర్చితి నోపినట్లు నా తల్లికిఁ దెల్లుసీమకు, సదా మదిఁ గోరితి నీదు సేమమే, కల్లయిపోయె నాదు బ్రతు కంతయు, నీకును నాకు నేటితోఁ జెల్లెఱుణంబు, ఏ మనఁగఁ జెల్లును నిన్నికఁ? గృష్ణరాజ్యణీ!

శి. ఏయఘ మే నెఱుంగ, నెటు లీలైనొ నాఁడు భవత్సతుండు, నారాయణ! నాదుకంతమునకా యది చుట్టుట? ఏమనందు నిన్? శ్రీయును నాయువుం గలిగి సేమముగా నిల యేలికొమ్ము వ ద్రుతా! యిదె యేఁగుచుంటి నల నాకముఁ జేరగఁ గృష్ణరాజ్యణీ!

కృష్ణ— (కోపముతో) నాకము కాదు, నరకము.

శిష్యు— మంచిది.

తే. నాకమున కేఁగువాడనో, నరకమునకె
పోవువాడనొ, అయ్యది దైవ మెఱుంగు;
నరక మంతయు నేఁడు నీ దొరతనాన
ననుభవించితిఁ గాదె! రాజాధిరాజ!

కృష్ణ— (కోపముతో) ఇంకను సమాధానాలు సందేశాలు! రాజద్రోహ!

తిమ్మ— యే ము. రాజద్రోహిగా పేరి తిమ్మరుసు. ఏనాటికేనీ నా నిర్దోషిత్యము నీకు వెల్లడి కాకపోదు, వత్సా! వెల్లడి కాకపోదు.

కృష్ణ— శిక్షోపిక్షకుల! (వికటపుకన్నులతో నిష్క్రమించును)

శిమ్మ— హూ! పాపము! అతఁ డేమి సేయును? ఆ మాయావిని నమ్మి వంచితుఁడై చాడడు. దండకము నా నిర్బంధి!

శాస్త్ర సేనా దుఃఖంపను. పుత్రసహచరుల దుర్మరణమునైనను అంగీకరింపవలెను. కాని, యీ తిమ్మరుసు కొంది కడకు కాశ్యత మగు దుర్మరణ నిరాపనిందలో బాహులీ వచ్చెనే యని కుంచుచున్నాను.

అబ్బా!.....రాజ!!.....నరకపాథ!!! హ పరమేశ్వరా!

తే. త్రికరణంబుల నిన్నె యచ్చింతునేని

ఈ భవంబున ఏపాప మొలుగనేని

కల్ల నిజమును జేనికిన్ వెల్లడించి

ధన్యుఁ జేయవె నన్ను సత్యస్వరూప!

కనకామయీ! అదే ని భక్తుని కడసారి వందనము. నారాయణ! నారాయణ!! నా...రా...యన!!

(||పాలిపొవును)

[అర పడును]

24 వ. రంగము — రాయల శయనమందిరము

[రాయలు శయ్యపై నిద్రించియుండును]

కృష్ణ— (నిద్రలోఁ గలివరించుచు) ఊఁ ఊఁ ఊ అ...హ్వా...జి...అ...హ్వా...జి
ఊఁ ఊఁ ఊఁ (అని యులికిపడుచుండును)

అన్న— (అశ్రమతోఁ బ్రవేశించి, రాయలును వట్టి) నాథా! ఏ మిట్లు ఉలికిపడుచున్నారు!

కృష్ణ— (మెల్లఁగాఁ గన్నులు దెళచి, నలువైపులు చూచుచు) అ...హ్వా...జి...
అ...హ్వా...జి!

అన్న— అయ్యో! ఏటి కి కలవరపాటు? ఏమైనా కల నన్నారా నాథా?

కృష్ణ— అవును...కలయే...కాదు...కల గాదు. ఇప్పుడే అప్పటి విభక్తాచారముతో నా కగపడి కాను నిద్రించి ననియు, నేను దనకు నుహాద్రోహ మొనర్చితి ననియు, ఏమేమో.....అబ్బా...దేవి! నన్ను బట్టుకొనుము. నా కేమో అయోమయముగా నున్నది.

అన్న— అప్పటిగారివట్టు నిజముగా మీరు చాల తొందరపడినారు నాథా! అందుకే మీ మన సిట్లు.....

(లిథలో విచ్చగాని పాటు)

(12) గే య ము

కృష్ణ— (అలకించి, కలవరపాటుతో) ఈ యర్థరాత్రము నా విన్నిగాఁ దెచ్చిన సుండి వచ్చెనో!

అన్న— ఇది యర్థరాత్రము గాదు నాథా! తెల్లవాలునున్నది.

కృష్ణ— ఏమో నా కేమియుఁ దెలియుట లేదు. అంతయు నందికారమయముగా నున్నది. వ్యాకులపడుచున్న నా మనసును మఱింత వ్యాకులపఱచినాఁడే నీ విచ్చిగాఁడు!

(తెరిలో)

కేటకిఁ బట్టువడితినిరా ద్రోహి! నీ కిండు బాంసగలవు?

కృష్ణ— (అలకించి) కామానాయకుని కంతద్రునివలె నున్నా! ఎవఁనితో నానిన కంత యుగ్రహము?

కామానాయకుఁడు—(మురహారునిఁ ద్రాళ్ళతోఁ జరించి తెచ్చి) హా మహారాజా! ఈ మాయావిని నమ్మి ఘోరనరకకూపమునకు నూరితిరి గదా!

కృష్ణ— (నివ్వెఱపడి) ఏ మిది కామానాయకా! మురహారు నేల బంధించితిని?

కామా— ఏల బంధించితివా! నీ కొంప దీసిన వరమందోహి యని.

కృష్ణ— మురహారుదా?

కామా— ఈ విశ్వాసమే మీ మ్మితకుఁ దెచ్చినది.

కృష్ణ— ఏమి, మురహారుఁడు ద్రోహియో?

కామా— ఇది చదివినప్పుడు రక్షకభటాధికారి ఆదెప్పనాయకుని యుత్తరము
(అని, రాయకు జాబు నిచ్చును)

కృష్ణ— (జాబు పిప్పి యిట్లు చదువును)

“శ్రీశ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌములకు రక్షకభటాధికారి ఆదెప్ప
నాయకుడు నమస్కారపూర్వకముగాఁ గావించుకొను విజ్ఞప్తి.

మహారాజా !

తమయొద్ద నిన్నాళ్ళు పరమాపుడుగా మెలఁగుచున్న యీ ముర
హారుడు నేటి యర్ధరాత్రమున నగరమునుండి పరారి యగుచుండఁగా నాచే
ఎట్టుపడినాడు, ఈతని వైఖరిఁ బరికింపఁగా మన శత్రుకోటితోనివాడుగాఁ
గన్నట్టుటచే నిర్బంధించి యడుగఁగాఁ దన గుట్టు బయలపడు నని వరస్పద
భేదముగాఁ దెలుపుటచే నా యనుమానము స్థిరపడినందున బంధించి, మన
కామానాయకునితో దేవరయొద్దకుఁ బంపుచున్నాను. దేవర చిహారిం
కర్తవ్యమును తెలియఁ జేయుదురు గాక యని వేడుచున్నాను,

ఇట్లు తమ విధేయుడు,
అదెప్పనాయకుడు.”

కృష్ణ— (మురహారునితో) ఓరి! నీ వెవ్వడవు?

ముర— వ్రభూ! ఏటి కి ట్లడిగెదరు? తమ భృత్యుడ నగు మురహారుడను గదా!

కామా— (వికటపునవ్వుతో) మురహారుడు! ప్రాణహారుడు కాఁ చేమి?

కృష్ణ— నీవు పరారి యగుటకుఁ గారణ మేమి?

ముర— (మిన్నకుందును)

కృష్ణ— (కోపముతో) పలుక వేమి?

కామా— (మురహారునితో) ఈ వస్త్రము లెవ్వరివో తెలియునా నీకు? (అని,
రక్తస్థము లగు మురహారుని వస్త్రములఁ జూపును)

కృష్ణ— (చూచి, ఆశ్చర్యముతో) జలగండమునుండి కుమారుని రక్షించిననాడు
మెచ్చి నే నీతని కొనంగిన వస్త్రములే యివి! ఇట్లు రక్తస్థము లై యున్న
వేమి?

కామా— హత్యాసమయమున బిడ్డరక్తము చింది పడుటచే.

ఇట్టి వికేకకృడ దొరకినవి కామానాయకా?

కామా— ఈ మాయావి యీ రాత్రి యెందును వనజకందున అనుమానము గలిగి, యీతని వదిలినాడు. పరుల గొట్టి లోపలను దరికించి పూతును గొట్టాడు. యొకమూల ముఱుగుగా నీచి దానిని చూచుచు నిశ్చయమైనది.

కృష్ణ— (మురహరునితో) ఓరీ! దీని కేమియగును?

ముర— (వనలో) ఇంక నే నేమి చెప్పితిమి. ప్రయోజనము లేదు. నాచి, నా మిత్తుని సంకల్పమును గొనసాగించితిని. అదే చాలు. మిత్తుకాళ్ళముననై ప్రాణము చొప్పుచున్నాను. ఇదియు మేలే. కావున ధైర్యము వహించెదను. (ప్రకారముగా) ప్రభా! నన్నే మైన నొనర్చుడు! మీ పుత్రుని చూడగానిగాని నదియు, అప్పుడెగిరిపై ఆ నింద కెంతయు వేసే.

అన్న— అక్కటా! ఎంత దారుణము!!

కృష్ణ— (హులించి) ఓరీ ద్రోహి! నిన్ను నమ్మి యెంచిన ముష్కర చెచ్చువంటినిరా!

కామా— ఈ మాయావి యందుఁ గా తిరిగివెళ్లె. పలు అవార్జనానికి అంబోకము గానే గురున్నది.

కృష్ణ— అప్పుడే యాంబోకనమున కదిలినా దానిము! అయ్యో! ఎంత మూర్ఖుడ నైతివి!

(మురహరునితో) ఓరీ ద్రోహి! ఈ దారుణ కృత్యమువలన నీకుఁ గలిగిన ప్రయోజన మేమిరా?

ముర— నా మిత్తుని సంకల్పము.....(నోరు కఱచుకొనును)

కృష్ణ— (కోపముతో) ఎవఁడురా నీ మిత్తుఁడు?

ముర— (ఊరకుండును)

కృష్ణ— (కోపముతో) చెప్పి వేమి?

ముర— (ఊరకుండును)

కృష్ణ— (పట్టరాని కోపముతో) ఓరీ చెప్పెదవా లేదా? (అని మీఁది కుఱుకుచు) ఎవ్వఁడా మిత్తుఁడు?

ముర— వీరభద్రగజపతి.

అన్న— అయ్యో అన్నయ్యా! ఎంత దురంతమున కొడిగట్టితివి!

కృష్ణ— (అదరిపడి) వమీ వీరభద్రుఁడా? ఎవఁడురా అక్కడ?

జటించు— (ప్రవేశించి, నిమగ్నుడై) పుష్ప! అన్న!

కృష్ణ— ఓహో యీ వాపాత్మనిఁ బితృవధ గావించి, కాకిలకు గ్రగ్గలకును నేయు
మంటి మని మా యాత్మగా అదృష్టనాయకునకుఁ గెల్పుము, హమ్ము!

భటు— పితృము (మురహరునిఁ దీసికొని పోవును)

కృష్ణ— (విచారముతో లేచి) అప్పాహీ! అప్పాహీ!! (అనుచుఁ బోవును; వెనువెంట
అన్నపూర్ణ కామానాయకుడును పోవుదురు)

[మోగ పడును]

25 వ. రంగము — కారాగారము

[తిమ్మరుసు మృతుఁడై పడియుండును]

[ప్రవేశము—రాయలు, అన్నపూర్ణ, కామానాయకుడు]

కృష్ణ— అప్పాహీ! అప్పాహీ!! ప్రాణాలతో నున్నావా తండ్రి! (తిమ్మరుసు
దేహముఁ దడవి చూచి) అయ్యో ఇంకెక్కడి అప్పాహీ! (తిమ్మరుసుపైఁ
బడి మూర్ఛిల్లును.)

అన్న— కామానాయకా! నీరు నీరు!

కామా— (నీరు గెచ్చి యిచ్చును)

అన్న— (నీరు పట్టి, సేద దెచ్చుచుండును)

కామా— మహారాజున కేమి యాపద వాటిల్లినో కదా!

అన్న— (నిట్టూర్చి) అయ్యో! ఇంతకన్ననా?

కృష్ణ— (మూర్ఛఁ దేటి) అప్పాహీ! నీకు నే నెంతటి ద్రోహ పెనుసర్పితిని! చిన్న
నాటినుండి కన్నపుత్తూనికన్న నెక్కుడు ప్రేమతోఁ బెంచి పెద్దఁ జేసి న
న్నింతటి మహోన్నతదశకుఁ దెచ్చిన నీవైఁ గడకు నా కెట్టి యనుమాన
పికాచ మాచేరించినది తండ్రి!

జా, మాత్స్యర్థమున నా కనుల్ నెఱికి నంపం జూడ మా యన్న.
నన్

వాత్స్యల్పమున డాచి హ్రోవితి షహా! నాచాలి దైవంబ వై;
చెత్తెకంబున నీ కనుల్ నెఱికి నేనో నిన్నుఁ జంపించి నేఁ
గుత్సాహించితఁ జూడ; నా మనసు మ్రానో! రాయియో!!
వజ్రమో!!!

అట్లా! పసివాడని మరణమునకే నే సంతగా దుకవల్లుమంటేనే, ఇది కది
నన చెట్లంత కుమారుడు సుగుణరా! నీ పుత్రికడున, ఒకముగ్రాహ్యుడు నీ
తమ్ముడవున నీ కంటిముందు ఆట్లు చిత్రవద గావించుటకును, నీ వెంతగా
నిలదండతివో! ఈ నీ భూరమర్మరణమునై యెంత రంపించెనో! నీ స్థితి
గూడతి! కొంచె మూర్ఖ! చీ పది నా యవివేకము! నన్ను నీ పెన్ను
వ్రేసు పొందుచు వాడె! న న్నెన్నఁ జెనకు చూడుచువా?

కృష్ణరాయా! నీ సౌరవ మంతయు నే మంట మడిసెను? నీ వివేక మం
తయు నే యెటఁ గలిసెను? భవిష్యచ్చరిత్రలో ఈ విచారగాఢ అపాపి రక్త
మున వ్రాయఁబడి నీ కింక కాశ్వతమైన కళంకము నాపాదించకపోవునా?

ఉ. పూనచరిత్ర సర్వజనపూజిత భూసురు రాజనీతివి

ఖ్యాతునిఁ బ్రాణదాతను మహాత్ముని నీ హితకాము వృద్ధుఁ జే
సేతను నిట్లు చిత్రవద సేయఁగ నోపితే! కృష్ణరాజ్యహా
పాతకి! దైవ మింక నినుఁ బట్టి పలార్పక యూరకుండునే?

పుట్టిననాటం గోత్ర సీకు సర్వవిధముల వజ్రకవన మై, మూలశక్తియై,
క్రూరమరక యై, కాపాడి, జగద్విఖ్యాతిఁ జేరూర్చిన దైవసముఁ డగు
అపాపి కా నీ వింతటి ద్రోహ మొనర్చుట! కృతఘ్నుడా! ఆ మహానీ
యుని యప్రతిమానప్రతిభావిశేషంబునం గాకున్న నీ జీవితమున స్వయముగా
నీవు సాధించిన భువకార్య మొక్క యేనియుఁ గలదే?

నీ. గర్భశాత్రపు లైన కఱకుసుల్తానుల

నేవురన్ నీవె నిర్జించినావో?

మాయలం బన్ని నిన్ మాయంప దొరఁకొన్న

యుత్కలేశుని నీవె యొర్చినావో?

పరరాజులకుఁ జిక్కి పరితపించిన నీదు
 తెనుఁగుతల్లిని నీవె తేర్చినావా?
 ఆ సేతువింధ్యాచలావనీతల మెల్ల
 ఈలీల నీ శక్తి నేలినావా?

సే, ఇన్నిటికి మూలశక్తి నీ కెవ్వఁ డట్టి
 పూజ్య నప్పాజి నేఁడు చంపుటయె దక్క
 ఇస్సిరో! స్వయముగ మహోత్కృష్టకార్య
 మే మొనర్చితి వేనాఁడు? కృష్ణరాయ!

విద్యానగరసామ్రాజ్యధీశ్వరులతో నీయట్ట ఘోరరాశనుఁ డెన్నఁ
 డేనియు జన్మించెనే? నీ దారుణ సాహసస్వభావమే కదా ఈనాఁ డిట్లు
 ప్రళయకాలాభీలమృత్యుదేవతాకరాళశాండవమునకుఁ గారణ మైనది! ఛీ!
 న్యాయాన్వయవిచారణదడులు గాని నీవంటి రాజు లుండిన నేమి? మండిన
 నేమి?

నీ, నీ సాహసమె కదా! నినుఁ గళింగరణానఁ
 బగలు వంచనకుఁ బాల్పజుచె నాఁడు,
 నీ సాహసమె కదా! నిరపరాధను నీదు
 నిల్లాలిఁ జంపఁ బ్రేరించె నాఁడు,
 నీ సాహసమె కదా! నీచాత్ముఁ దరిఁ జేర్చి
 నీ గుతున్ గోల్పోవఁ జేసె నేఁడు,
 నీ సాహసమె కదా! నీపాలిదైవమా
 అప్పాజికే తెచ్చె ముప్పు నేఁడు,

తే. నాఁడు నేఁడును ఒక్కచందాన వెలింగి
 * కొనుకు నీ సాహసంబె నీ కొంపఁ దీసె;
 నిజము కల్లయు నరయఁగా నేర వైతి
 వెంతటి యపాత్రుఁడ వయారె! కృష్ణరాయ!!

ఈ కాకాగారమున అంతటి కుక్కరావస్థలో నుండియు, జూడ కుక్క
హించి వచ్చి కాటులు వ్రేలిన యీ క్రూరకిరానున్న... తవాత్మలముతో
ని నొసంగిన సందేశమును దలంచుకొన్నది, దండ! కా మేన నిపుడు వెను
మంట తగయుచున్నది! (నిట్టూర్చి) అహ! రాజ్యమదాంధకారమున
చెచ్చినది!

శా. రాజ్యప్రాజ్యమదాంధకారమున నేత్రా లుండియున్ గ్రుడ్డి నై
త్యాజ్యన్ ద్రోహిని బుత్రభూతకుని నత్సంతాప్తుగా నమ్మి,
పూజ్యన్ దైవసమున్ నపుత్రకముగాఁ బోకొచ్చి యీశ్వర-హా
రాజ్యాంతే నరకం ధ్రువ మృనుట తార్కాణించినాడన్
గదా!

అన్న— నాథా! ముప్పిల్లుడు.

కామా— మహారాజా! మించినవెనుక వగలె యేమి ఫలము?

కృష్ణ— (తిమ్మరుసు మోమును బరికించి) అక్కడా! బ్రాహ్మణ్యవిరాజితంబైన
నీ ముఖారవిందము నామూలమున నేర దెంత విశ్రాంతమును దాల్చి
నది తండ్రీ!

శా. ఒప్పుం దప్పు నెఱుంగఁ జెప్పి నను నెంతో ప్రేముడిం జూచు నీ
యప్పుం దీర్చుకొనంగలేనయితి, బ్రహ్మఘ్నుండ, నీ కొంపకే
ని పుంటించితి, నెట్లు పైచితివొ తండ్రీ! ద్రోహ నైపోతి, హా
అప్పాజీ! యింక నా యభుంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమే లేదు గా!

అప్పాజీ! నీవు లేని యీ సామ్రాజ్యము నా కేల? ఈ పీఠము నా కేల?
ఇదే నీ వెనువెంటవే వచ్చి, నీ పాదములపైఁ బడి సమాధిగ వేడిఖానెడఁ
గాక!

(కత్తి దూసి) ఓ కృపాణమా!

తే. వైరివీరుల రక్త మింపారఁ గ్రోలి
చాటితివి గానె యాంధ్రలేజంబు దిశల!

సద్గురువ్రోహి కృష్ణరాట్నార్పణాము
కంఠరక్తంబుఁ జేసి చూచి ఘనతఁ గనుమ!

(గొడుచుకొని బోవును)

అన్న— (పట్టుకొని) ఆర ఆర నాథా! నీ కృష్ణరాట్నంబు! అంతవఱకు కయిన
హత్యలు చాలక యిప్పుడు యాత్మహత్య యొకటియో?

కామా— మహారాజా! ఆత్మహత్య మహాపాతకము గదా!

కృష్ణ— ఎట్ల మహాపాతకకేఁ గూడఁ బాతక మంటునా కామానాయకా?

దేవీ! అన్నానిని బాసి యింక ఏమి మైనను బ్రతకఁ జాలను. ఈ యగ్ర
ఘటము—

నీ, పిననాండె పెరితల్లి విషముఁ బెట్టఁ దలంపఁ
గన్న పుత్రునిఁబోలెఁ గాచినాఁడు,
మా యన్న నా కనుల్ దీయింప గొరఁకొన్నఁ
దన యింట దాచి నన్ మనిచినాఁడు,
ఆవరంబునఁ దానె యఖిలవిద్యలు నేర్చి
యభిషిక్తుఁ గావించి యలరినాఁడు,
వీరాధివీరులౌ జైరెరాజుల నెల్ల
నాకు దాసులఁగా నొనర్చినాఁడు,

తే. సాదరంబుగ వత్స! వత్సా! యటంచుఁ
బ్రేమరస మొల్క నెపుడు నన్ బిలుచునట్టి
ఆపుఁ డప్పాజితో దివి కరుగలేక
బ్రతికి యే మింక జీవచ్ఛవంబ నగుచు?

అన్న— అటు తైస నన్ను ముందు వధింపుడు. నాథా! నే నీ ఘోరవేదన గ్రహింపఁ
జాలను.

కామా— అమ్మా! ఇదేమి వెట్టి! మీ రిరువురు నిట్లయిన నొక నీ సామ్రాజ్యము
నెవరి కప్పగింప నెంచితిరి?

కృష్ణ— అంకను సామ్రాజ్యమా?

శే. ఎవని నిరుపహబుద్ధివైభవముకలక
విజయనగరసామ్రాజ్యంబు విస్తరిల్లె
ఆ మహాభాగుడ పృథ్వీ స్తమింప
ఆ స్తమింపదె యదియు విధ్వంస మగుచు

నుండును

శే. పరమపాపనుడైన అప్పాజి క్షిప్త
ప్రోహ మొనరించినట్టి యీ క్రూరమహిళ
అక్కటా! ఒక్క సామ్రాజ్య మనంగ నేటి?
అంతరింపదె నేటితో అన్యాయందె?

అన్న. } (చెల్లు మూసికొని) హరిహరీ! అమంగళము ప్రతిహత మగు గాక!
కామా } అమంగళము ప్రతిహత మగు గాక!!

కృష్ణ— ఈ మహాపాతకి ఇంక మరణముకన్న వేలు గొలుచు లేదు. ఇంక
నున్న దారింపకుండు. (బాదుచుకొనఁ జొచ్చును)

అన్న— ఆర ఆర నాథా! (వట్టుకొని ఆపును)

కామా— అహా! వీరభద్రగజపతి! మా కెంతటి ముప్పు దెచ్చిపెట్టితి వయ్యా!

కృష్ణ— (వీరభద్రు నుద్దేశించి, కోపముతో) ఓహోరి వీరభద్రహతకా! నిలు నిలు
మెందుఁ బోగలవు? ఈ ముప్పున కంతకును గారకుడవగు నిన్ను ముందు
చెగటార్చి, ఆవలనే నా ప్రాణములఁ ద్రవ్వించెదఁ గాక!

కామానాయకా! తన కంటే సమరసన్నాహము గావింపు మని ఆదెప్పు
నాయకునితో నా యాజ్ఞ గాఁ దెలుపుము, పొమ్ము.

కామా— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

కృష్ణ— (శిష్యులునువైపు చూచి) అప్పాజీ!

మ. కలుపాత్ముండగు వీరభద్రహతకున్ ఖండించి, తద్రక్తధా
రల సీకున్ బిత్తుతర్పణంబొసంగి, శీఘ్రం బేను తండ్రి! నిశున్

గలిగిన నచ్చెద. అంతదాకను దివిన్ నాకై ప్రతీక్షింపుమా!

(కొంచె మాఁ) అయ్యో పని నా వెళ్తే!

అల నాకంటెను గా లిడ న్నగునె కట్ట! యీ గురుద్రోహికిన్?

అన్న — నాదా! ఏటి కి ట్లమంగళవాక్యము లాడరు? ఎంతసే పిట్టు వాపోవుట?
ఈ మహాత్ముని యార్జునాంతై యేదేని యుపాయ మరయుదురు గాక,
అందు.

కృష్ణ — నేచి! నేను శమవలేదన్నాను. నన్ను ఏమిటిని నొమ్ము.

అన్న — (తేవఁ దియును)

కృష్ణ — (తేచి, అన్నపూర్ణలోఁ గూడి తిమ్మరుసు శవమునకు ముమ్మాటు ప్రదక్షి
ణము చేయుచుఁ జాటు పాడును)

(13) గే య ము

(ముమ్మాటు ప్రదక్షిణము చేసి, తిమ్మరుసు పాదములకు మొక్కి, కన్నుల
కట్టుకొని, శవమువంకఁ జూచుచు వెడలిపోవఁ జూచి, పోలేక మఱచి వచ్చి,
“అప్పా!” అని తిమ్మరుసు శవముపైఁ బడును.)

[తెర పడుచు]

గ ద్య ము

ఇది శ్రీశారదాప్రసాదాసాదితసరసకవితావైభవ దర్శాన్వయో
ద్భవ సుబ్బాంబాగంగాధరపుత్ర హరితనగోత్ర నాట్యకవితా
కళానిధివిరుదాంచిత సుధీవిధేయ వేంకటకృష్ణమూర్తి

నామధేయ ప్రణీతంబైన విషాదతిమ్మరుసు

నాటకమున సర్వము సంపూర్ణము.

ఓ మితి శివమ్

శ్రీరామ

అనుబంధము

(1) గేయము (పాఠట 1)

[“ఆజ్ హిమాలయ కీచోదనే శర్మచేలిల కారామై” లోని ట్యూనువలె]

(2) గేయము (పాఠట 1)

[“ఆజ్ హిమాలయ” contd.]

[“సుకూసవామై ఇంగితమారా జాన్ ఉన్ హిం దుష్కాన్” లోని ట్యూనువలె]

(3) గేయము (పాఠట 9)

ధిక్కార మొనరింతువా ! బెదర కిటు ।

ధిక్కార మొనరింతువా ?

అల రాయలే మహా । బలుఁ జంచుఁ దెగువమై

వదర సాగితినె మా । యెదుర నిర్భీతిగా !

ధిక్కార.....మొనరింతువా ?

జలధి ఘూర్ణిల్లఁగా । జగము లల్లాక్షఁగాఁ

జెలరేగి మి మ్మెల్లఁ । జీల్చి చెండాడనా ?

ధిక్కార.....మొనరింతువా ?

ధిక్కార మొనరింతువా । బెదర కిటు

ధిక్కార మొనరింతువా ?

ధిక్కార ! ధిక్కార !! ధిక్కార !!!

(4) గేయము (పాఠట 12)

[“చల్ చల్ రె నౌజవాన్” లోని ట్యూనువలె]

రాకుమారుడే ! రమాకుమారుడే !

మూఁడు జగా లేలఁ జాలు మోహనాంగుడే !

సమ్మోహనాంగుడే! సమ్మోహనాంగుడే!!

అ కనువీరూ : అబ్బముఁ గేయూ

చెల్వొరు మూపులూ : వాలూరు తూపులూ

ఏ తరుణి యీతనికై నోచినదో గా!

అహ! రాకుమారుడే.....నాంగుడే!!

నెమ్మేసి హోలంగూ : క్రొక్కారు మెఱుంగూ!

నెమ్మోము హసమూ : సమ్మోహనాస్త్రమూ!

ఏ తరుణి యీతనికై నోచినదో గా!

అహ! రాకుమారుడే.....నాంగుడే!!

(5) గేయము (పాఠ 15)

[“గగనీమాళి తైల్ సియాసా కాలామేఘా పానీదే” లోని ట్యూనుపత్ర]

మదిలో నీ కీ భీతి యేలా! మాటీ మాటీ కీలీలా? మదిలో...!

నేడో రేపో రాయలు రాఁడా? నీదూ వాంఛా తీర్పలేఁడా?

నరసుడో విరసుడో సాక్ష్యం బేలా? సందేహింపక రా బాలా!

మదిలో.....కీలీలా!!

(6) గేయము (పాఠ 27)

[“అనంద మాయె నహం ఈ వేళా” లోని ట్యూనుపత్ర]

నే ధన్య నైతినిగా ఈనాఁడూ! నే ధన్య నైతినిగా!

నే ధన్య నైతినిగా అహం అహం ఈనాఁడూ! నే ధన్య నైతినిగా!!

మనవిని నేలీ ప్రియుఁ డిటు నేఁడూ! నను గ్రుణించెనుగా ఈనాఁడూ.

నే ధన్య నైతినిగా!

పద్యా:— ఈ నాటకమునందలి పాటలలోఁ గొన్ని యెడల ప్రాస్వాక్షరములు దీర్ఘములుగాను, దీర్ఘాక్షరములు ప్రాస్వములుగాను, వ్రాయఁబడినవి. అట్టివి గాయకుల సంగీతపాకర్యాద్ధ మని తెలియునది.

ఇహమే యైనా పరమే యైనా । పతియే కాదె సతిఁ
ప్రణానాథుని రాగసుధారసా । వీచికలను దేలి ఈనాఁడూ
చే ధన్య..... నైతినిగా !!

(7) గేయము (పాఠట 31)

[“మహాకరహి పులహాః హమః” లోని ట్యూనువలె]

ప్రణయసుధా మయమేగా ప్రకృతీ । ప్రణయసుధా మయమేగా
ప్రణయమేగా జీవితాశా జీవితేశా ! । ప్రణయసుధా మయమేగా !
ప్రణయజ్యోతి విచా మచంబూ । గంధరహితసుమంబూ
ప్రణయంబే సరి, జీవనంబూ । ప్రణయమే భవతరణంబూ,
ప్రణయమేచి నోలీకలలో । హంసి చయితీ నాహా !

ప్రణయసుధామయమేగా !

ప్రణయపూజకు నిడియెదగా నా । హృదయసూనము నేఁడూ
పావనమగు నీ ప్రణయకుసుమమే । సదా శిరంబునఁ దాల్చూ
ప్రణయమహిమా తెలియఁ దరమా । ప్రణయమే పరమాత్మా
ప్రణయసుధా మయమేగా !

(8) గేయము పాఠట 44)

[“కబుతక నిరాశకీ అంధియారీ” లోని ట్యూనువలె]

మురహారు భజింపరా మూఢజీవా । మురహారు భజింపరా !
ముక్తికి వేఱే కలదా త్రోవ । మోసపడకురా జీవా !
మాయలోఁ బడి కూలిపోకురా । మయికము పోవిడు మోరీ !
ఇంటిదొంగనూ గెంటఁగ లేవా ? మెంటనే యింక జీవా !
కలరూపంబును కానఁ గలవా । కన్ను దెఱవక జీవా !

పదరా! పదరా!! పదరా!!! ప్రమాద మారా ।

ఇంకేని మేల్కొను శీవా!

ముక్తికి వేజే కలదా త్రోవా । మోసపడకురా జీవా!

మురహను.....భజింపరా!

(9) గేయము (పాఠట 46)

[“ఏకే ఏకే ఆత రావలెనా ఫెడా ” లోని ట్యూనువలె]

మారాకారా రారా. రా సుకుమారా । రారా. రా సుకుమారా
ముద్దీరా!

రార బాబూ బాబ్బనిండా । పాలు వోసెవరా । మారాకారా...॥

రా కుమారా ఆడుకోరా । రార బాబూ రా । రార బాబూ రా ।

కన్నతండ్రి నిన్నుఁ గాంచి । మిన్ను ముట్టేరా । మిన్ను ముట్టేరా

నిన్నుఁ జూచీ చందమామా । కన్ను గుట్టేరా!

రా కుమారా ఆడుకోరా । రార బాబూ రా । రార బాబూ రా ।

నిన్నుఁ జూచీ చందమామా । కన్ను గుట్టేరా! మారాకారా...॥

(10) గేయము (పాఠట 48)

[“సా పనికి నజారా పై ” లోని ట్యూనువలె]

నా తనయ యిదే నేడూ । అహా అహా । నా తనయ యిదే నేడూ
శుభదిన మో రంగా! బళి బళిరా! శుభదిన మో రంగా!

నీ పట్టాభిషేకంబా! నా తనయ యిదే నేడూ

వేడుక మీఱగ నేడే । చూతును గనులారా

బళి బళి బళిరా । చూతును కనులారా

నీ పట్టాభిషేకంబూ । నా తనయ.....నేడూ

కడు ధన్యముగా తనయా! కోరిక లీడేజే । బలి బలిరా కోరిక లీడేజే ।
 బ్ర, హ్మనంద మాయెనుగా! నా తనయ యిదే నేషా ।
 బ్ర, హ్మనంద మాయెనుగా!

(11) గేయము (పాఠము 51)

[“ప్రమే హై జీవజోతో కితేనే కోలుమై సరః” లోని ట్యూనువలె]
 హం విధి! నా జీవనజ్యోతీ! త్రుటిలో రూపుమాపితివా!
 హం విధి...జ్యోతీ!
 హం కుమారా! మారసుధాకర । సుకుమారా! గుణధీరా!
 దారుణగాధా మరంతబాధా । నే నెటూ భరియింతా?
 హం సుతా! హం సుతా! యిక । నీ నగుమోమును
 ఏటూ మఱుకురా?
 ఆశ విరాళా, హం పరమేశ్వర । ఏగతీ సైతెను!
 ఏగతీ సైతెను!

(12) గేయము (పాఠము 65)

మూఢజీవా కానవా । కానవా కలరూపునూ
 వినఁ జాలవా హితబోధలా । మనఁ జాలవా కడు హాయిగా
 మూఢజీవా...కలరూపునూ ॥
 క్రిందు మీదూ కానలేకా । బొందలోఁ బడ నేలరా?
 ఇంటిదొంగను గెంటలేకా । మంటిపాలగు శేలరా?
 మూఢజీవా...కలరూపునూ ॥
 కానివారినిఁ జేరఁ దీసి । ఎనవారినిఁ ద్రోశువా?

నీ వానర్షిన కర్మఫలమూ : నిన్ను వెంటాడింపదే?

మూఢజీవా...కలయాపునూ ||

(13) గేయము (పాఠము 74)

[“ గుణదగయా ఒజమానా కైసా కైసా ” శోని ట్యూనువలె]

ఎది మఱి నా, కింక త్రోవా? దేవా, దేవా!

ఎదీ గతి యింక, నాకు జగతీ!

ఎది మఱి నా కింక త్రోవా? దేవా దేవా!

ఎగతి పైతూ? ఏమి గతియో!

ఇహపరముల కిటు వెలి యైతీ

నిను నెడఁబాసీ నిలువఁ గలనా?

అప్పాజీ! ఆప్తమూర్తి! దేవా దేవా!

చిస్తేజమై నితాంతభరమై!

ఏలా మేలా యింక బ్రతుకూ?

శ్రేయోనిధానా! శ్రేయోనిధాన! భరింపఁ దరమా

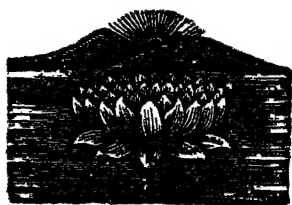
మది నీ విషాదగాధా? దేవా దేవా!

దయాంబురాశీ! దయాంబురాశీ! నా ద్రోహంబూ

ఏవిధానా పైరింతో!

ముగిసెనుగా నా జీవితగాధా! తండ్రీ తండ్రీ!

నీతోనే యీనాఁ డీలీలా! దేవా దేవా!

తపోవృత్త పట్టిక

పాఠము	సంక్తి	తపస్సు	విష్ణు
5	27	నా రిసువురు	నా రిసువురు
12	28	నునుజక్కెరి	నునుజక్కెరి
24	5	సాత్తుళ్	సాత్తుళ్
24	10	కత్తు	కత్తు
30	18	తిమ్మరువ:	తిమ్మరును
33	21	నే నాంద	నే నానంద
34	4	అప్పాజిచే	అప్పాజిచే
44	3	అప్పాజి	అప్పాజి
44	16	జోరక	జోరక
54	8	పుత్త	పుత్త
57	14	కృష్ణ	కృష్ణ
57	20	ట్లూరడింప	ట్లూరడింప
66	15	అదెప్పనాయకుడు	అదెప్పనాయకుడు